

Türkiye’de Uluslararası Kriz Sonrası Zorlayıcı Diplomasi Stratejisi Ve Yazılı Basının Tutumu

“ 24 Kasım 2015 Türk – Rus Uçak Krizi Örneği ”

Coercive Diplomacy Strategy And Attitude Of The Print Media Afer The International Crisis In Turkey

“Example Of November 24, 2015 Turkish - Russian Plane Crisis”

Sultan GÜNER Yapım ve Yayın Görevlisi, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, Ankara.

sultan_guner@hotmail.com

Özet

24 Kasım 2015’ te Türk hava sahasını ihlal eden Rus savaş uçağı, Türkiye sınırındaki Yayladağı’ nda düşürüldü. Bu olay, yakın dönem Türk - Rus ilişkilerinin en ciddi krizi olarak tarihteki yerini aldı. Uluslararası kriz sonrası birçok strateji uygulanır. Bu stratejilerden biri de zorlayıcı diplomasi. Çalışmanın genel çerçevesini zorlayıcı diplomasi stratejisi ve bu bağlamda yazılı basının tutumu oluşturmuştur. Yazılı basının verilen mesajın etkisini artırma veya azaltma etkisi vardır. Araştırmada, Van Dijk ‘ in ortaya koyduğu söylem analizi yaklaşımı temel alınarak, uluslararası kriz sonrası 24 Kasım 2015 Türk – Rus Uçak Krizi örneğinde, zorlayıcı diplomasi bağlamında, yazılı basının tutumuna ilişkin 24 Kasım 2015 - 3 Aralık 2015 tarihli Liberal: Hürriyet, Habertürk; - Laik / Kemalist: Cumhuriyet, Sözcü; - Radikal / Dini: Zaman, Yeni Şafak gazete haberleri analiz edilmiştir. Kendilerini siyasal iktidara ideolojik olarak yakın hissedenlerin Türkiye’ nin zorlayıcı diploma stratejisini destekledikleri ve stratejinin söylemini güçlendirdikleri, karşı ideoloji olarak ötekileştirenlerin de zorlayıcı diplomasi stratejisini zayıflattıkları ya da Türkiye’nin zorlayıcı diplomasi stratejisini direk ortadan kaldırma krizi körükleme, kıskırtma ve yeni bir krizi besleme yönünde zorlayıcı diplomasi stratejinin başarısında olumsuz bir etki yarattıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Zorlayıcı Diplomasi, 24 Kasım 2015 Türk - Rus Uçak Krizi, Yazılı Basın.

Abstract

The Russian warplane that violated Turkish airspace was shot down on November 24, 2015 in Turkish border town of Yayladağı. This incident took its place in history as the recent most serious crisis in Turkish - Russian relations. Several strategies are applied after the international crisis. One of these strategies is coercive diplomacy. Coercive Diplomacy Strategy and Attitude of the Print Media has been constituted as the general framework of the study.

The print media has the ability to increase or reduce effect of the given message. In the research made on the basis of the discourse analysis put forward by Van Dijk the attitude of the print media in the context of coercive diplomacy after the International November 24, 2015 Turkish - Russian Plane Crisis the newspaper news have been analyzed between November 24, 2015 - December 3, 2015. The news were taken from the Liberal newspapers such as Hürriyet and Habertürk, Secular / Kemalist newspapers such as Cumhuriyet and Sözcü and Radical / Religious newspapers such as Zaman and Yeni Şafak. It has been determined that the ones who feel themselves close to ruling political party supported and strengthened Turkey’ s coercive diplomacy strategy discourse while being the opposite otherizing ideology they either weakened

the coercive diplomacy strategy or directly erased Turkey' s coercive diplomacy strategy discourse that incited and provoked the crisis as well as created a negative effect on the success of the coercive diplomacy strategy to feed a new crisis.

Keywords: Coercive Diplomacy Strategy, November 24, 2015 Turkish - Russian Plane Crisis, Print Media

1. Giriş

Uluslararası krizler genel olarak makro ölçekli ve çok sayıda devletin bir arada bölgesel ve / ya uluslararası örgütün 'taraf' olarak müdahil olduğu krizlerdir. Kriz dönemleri, genel güvenliği bozan, milli menfaatleri tehlikeye düşüren ve sonuçları itibariyle sosyal, siyasal ve ekonomik yaşayışa zarar veren süreçlerdir. Acilen cevaplanıp en az zararla atlatılabilmesi için olağan yönetsel faaliyetlerden farklı olarak, özel yönetim metot ve araçlarını zorunlu kılar.

Devletlerin politik, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda ulusal amaçlarını gerçekleştirmek, olaylara yön vermek için kullandıkları en önemli araç sahip oldukları güçtür. Fakat günümüzde devletlerin amaçlarına ulaşmak ya da çıkarlarını korumak amacıyla gücün yıkıcı türlerine başvurmaları, barış ve istikrara verdiği zararlar göz önünde bulundurulduğunda kabul edilemez bir hal almış ve anlaşmazlıkların savaş gibi gücün yıkıcı türlerine varmadan çözümlenmesi gerekliliği giderek daha da önem kazanmıştır. Bu çözüm yollarından biri de zorlayıcı diplomasi'dir.

Zorlayıcı diplomasi; çıkarları ihlal edilen bir devletin, gücün algısını kullanarak tehdit edilen çıkarlarını koruyabilmesini sağlayan, rakibin ikna edilmesine dayanan bir kriz yönetim stratejisidir.

Zorlayıcı diplomasi, çoklu aktörlerin katılımını ve bunlar arasında sağlanacak maksimum düzeyde bir iletişim, eşgüdüm ve işbirliği gerektiren örgütsel faaliyetleri içeren bir yönetim sistemini gerekli kılar. Bu yönetim sisteminin en önemli ayağını medya oluşturur. Hem zorlayıcı diplomasiye maruz kalan hem de zorlayıcı diplomasi uygulayan devlet, ideolojisi ne olursa olsun, medyadan kendi söylemine uygun bir yayın yapmasını, verdiği mesajların etkisini artırmasını başka bir deyişle teyit etmesini vurgulamasını bekler. Bunun bir sansür değil de oto sansür olması gerektiğini düşünür. Kamuoyunda da yaygın kanaat şekli budur. Çok başlılık ve bunun neden olduğu karmaşa uluslararası krizlerde zorlayıcı diplomasiyi zora sokmakta devletin bizatihi kendisini tehlikeye atabilmektedir. Devletler için hayati bir sınav olan uluslararası kriz sonrası zorlayıcı diplomasi çabaları ve bu çabanın neresinde olduğu tespit edilmeye çalışılan medya ve medyanın tutumu da sorgulanmakta eleştiriye tabi tutulmaktadır.

Türkiye ile Rusya arasında 24 Kasım 2015' te yaşananlar, zorlayıcı diplomasi'nin soyut teorisinin somutlaştırılması ve Rusya, olaydan sonra Türkiye ile '*doğrudan, direk iletişimi*' reddettiği için iki ülke arasındaki iletişim 3 Aralık 2015'e kadar, sadece medya üzerinden görünür kılındığından medyanın tutumunu ölçmek açısından oldukça elverişli bir kriz örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

'24 Kasım 2015 Türk - Rus Uçak Krizi' ile somutlaştırılmaya çalışılan zorlayıcı diplomasi, uluslararası barışı tehdit edecek bir güç kullanımına başvurmadan devletlerin ihlal edilen çıkarlarını koruyabilme çabalarını göstermesi, uluslararası kriz sonrası Türkiye' nin kararlılığının yansıtılmasında ve ceza tehdidinin inanırılığının sağlanmasında; yazılı basının verilen mesajın etkisini, artırma, azaltma ya da yeni bir krize yol açma yönlendirme etkisi göz önüne alındığında zorlayıcı diplomasi'nin başarıya ulaşmasında medyanın özellikle de Türk basının oynadığı rol oldukça önemlidir.

Araştırmanın amacı, Türkiye’de uluslararası kriz sonrası yazılı basın; zorlayıcı diplomasiye maruz kalan ve aynı zamanda zorlayıcı diplomasi uygulayan ülkesinin diplomasisine hizmet edip etmediği veya yahut da ideolojik nedenlerle diğer ülkelerin diplomasisine alet olup olmadığının tespitine yöneliktir. Uluslararası kriz sonrası yazılı basının tutumunun zorlayıcı diplomasi stratejisinin başarısında ne denli önemli ve etkili olduğunu; Türk - Rus ilişkilerinin kriz söz konusu olduğunda yazılı basında ele alınış şeklini tespit etmek; bu bağlamda yazılı basının tutumunu tartışmaya açmaktır.

Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası krizi, ulusal ve uluslararası kamuoyuna iletme görevini yerine getirirken yazılı basının zorlayıcı diplomasi bağlamında ortaya koyduğu duruş bu araştırmanın genel çerçevesini oluşturmaktadır.

Çalışma, kriz dönemlerinde zorlayıcı diplomasi uygulanırken, yazılı basının tutumunu, sorgulama, sorumluluk ve etik açıdan değerlendirme imkanı sunmaktadır. Daha önce bu bağlamda yazılı basının tutumu ele alınmadığından; alanda ilk çalışma olması açısından önemlidir.

2. Zorlayıcı Diplomasi Stratejisi

Zorlayıcı diplomasi ikna yoluyla, rakibin henüz başladığı bir eylemi durdurmayı veya rakibe geri adım attırmayı amaçlayan bir stratejidir (Carlson, 2007, s. 1). Zorlayıcı diplomasi stratejisinin fikir babası Alexander L. George’ a göre, “Zorlayıcı diplomasi’ nin genel fikri, rakibi ceza tehdidi ile ikna ederek talebe karşı gelmesini önlemektir ” (George, 2004, s. 71). Ayrıca zorlayıcı diplomasi, “güç kullanma tehdidi ile beslenen diplomatik bir strateji” veya “askeri ve diplomatik stratejilerin kesişme noktası” olarak da tanımlanmaktadır (Ayman, 2000, s. 39). Öte yandan zorlayıcı diplomasi savunmacı bir baskı stratejisi olarak, zorlama araçlarının içinde ‘en yumuşak olanı’ ve aynı zamanda ‘güçlü müdahale çeşitlerinden biri’ olarak tanımlanmaktadır (Hagmann, 2007, s. 49, 50).

Zorlayıcı diplomasi ‘yapılan bir ihlale karşı’ verilen cevaptır (George, 1971, s. 71). Bu açıdan zorlayıcı diplomasiyi saldırgan amaçlı güç kullanma tehditlerinden ve yalnızca baskıya dayanan stratejilerden ayırmamız gerektirmektedir. Zorlayıcı diplomasi; pazarlıkları, uzlaşma imkânlarını, müzakereleri içeren esnek bir stratejidir (George, 1971, s. 25). Zorlayıcı diplomaside rakibi ikna etmek amacıyla öncelikle güç kullanma tehdidi kullanılır ancak kimi zaman ‘sınırlı veya örnek güç kullanımına’ (exemplary use of force) da başvurulabilmektedir. Sınırlı ve örnek güç kullanımı ile anlatılmak istenen gücü kullanan tarafın ‘yalnızca çıkarlarını korumaya yetecek kadar güç kullanması’ dır. Bununla beraber zorlayıcı diplomasi çoğu zaman bu gibi güç kullanımlarına gerek kalmadan krizleri çözümlenebilmektedir (George, 1971, s. 1). Burada üzerinde durulması gereken nokta stratejiyi uygulayan devletin çıkarlarını korumak için gerekirse güç kullanmaya hazır olduğunu karşı tarafa hissettirmesi ancak güç kullanmaktan kaçınmasıdır (Craig, 1997, s. 185).

Zorlayıcı diplomasi uluslararası anlaşmazlıkların çözümünde her açıdan faydalı bir strateji olduğunu savunan görüşlerin temel dayanağı; devletlerin zorlayıcı diplomasi ile daha az ekonomik, askeri ve psikolojik bedel ödeyerek, kısacası her açıdan daha az maliyetle amaçlarına ulaşabilmeleri ve daha az risk alarak krizlerin üstesinden gelebilmeleridir (George, 1971, s. 72).

Zorlayıcı diplomasi dört temel stratejisi vardır; ‘Ültimat’ , ‘zımni ultiimat’ , ‘dene ve gör yaklaşımı’ , ‘baskıyı aşamalı arttırma’ dır.

2. 1. Ültimat: Zorlayıcı güç; gücünü artırmak amacıyla, açık bir talebi etkin bir iletişimle rakibe iletme temeline dayanan ultiimat tekniğine başvurulabilir (Hagmann, 2007, s. 79). Zorlayıcı diplomasi en ağır ve en sert yöntemi ultiimat üç unsurdan oluşmaktadır. Bunlar; rakibe yönelik spesifik bir talep, talebin yerine getirilmesi için açık ya da dolaylı bir zaman sınırlaması ve rakibin talebi yerine getirmesini sağlamak için güçlü ve inanılır bir ceza tehdidinin

rakibe iletilmesidir (George, 1971, s. 26). Ancak bu üç unsur her zaman bütünüyle yer almayabilir. Bu da ultiatomun etkisini zayıflatabilir. Ültimatomun bu özellikleri onun en etkili teknik olduğu anlamına da gelmemektedir (George, 1971, s. 72 - 73).

2. 2. Zımni Ültimatom: Zorlayıcı diplomasinin güçlü yöntemlerinden bir diğeridir. Klasik ultiatomun üç unsurundan faydalanır. Aciliyet hissi ve ceza tehdidi ultiatomdaki kadar açık bir şekilde iletilmese bile çeşitli yollarla rakibe hissettirilir. Bazı askeri hazırlıklar ve sert uyarılarla rakip ikna edilmeye çalışılır fakat klasik ultiatomdaki gibi bir zaman sınırlaması yapılmaz (George, 1971, s. 72 - 73).

2. 3. Dene ve Gör Yaklaşımı: Bu yaklaşım stratejinin sınırlı bir yöntemini temsil etmektedir. Ültimatomun yalnızca ilk ögesi olan açık bir talepte bulunan zorlayıcı güç belirli bir zaman sınırlaması yapmadan, aciliyet hissi yaratmadan zorlayıcı bir tehdide başvurur ve rakibin tehdide yönelik olarak vereceği cevabı beklemeye başlar, ek kararlar almaktan kaçınır (Craig, 1997, s. 185; George, 1971, s. 73).

2. 4. Baskıyı Aşamalı Arttırma: Rakip üzerinde bir baskı kuran zorlayıcı güç, bu baskıyı kademeli bir şekilde arttırarak rakibi ikna etmeye çalışır. Zamanla ilgili bir aciliyet bu yaklaşımda da yoktur. Rakip talebi gerçekleştirmek istemezse zorlayıcı güç baskıyı arttırmaya devam eder. Baskıyı aşamalı arttırma güçlü bir yöntemdir, ancak karar alıcılar uygulamada bocalayabilir (George, 1971, s. 73).

Uygulamada zorlayıcı diplomasinin stratejisinin uygulandığı krizlerde zorlayıcı güç bu stratejinin değişik türleri arasında geçişler yapabilmektedir (Aksu, 2008, s. 33).

Zorlayıcı diplomasinin genel özelliği algı düzeyinde bir ikna kapasitesinin bulunmasıdır. Gerçekten de zorlayıcı strateji uygulayan taraf krize özgü olarak seçmiş olduğu yöntemlerle rakibi kuvvet kullanması durumunda uğrayacağı yıkımdan, zararlardan dolayı uyarır ve geri adım atmaya ikna etmeye çalışır. Dolayısıyla zorlayıcı güç sahip olduğu askeri kuvvet kapasitesi ile ihlali ortadan kaldırmak yerine krize özgü olarak kuvvet kullanımını en alt düzeyde sınırlı tutarak diplomasinin yoluyla ihlali sona erdirmeye çalışır. Bu niteliğiyle topyekün bir askeri güç kullanımına, dolayısıyla savaşa yol açacak bir zorlayıcı stratejisi başarısız olarak kabul edilir. Bir kriz sırasında zorlayıcı diplomasinin stratejisi uygulanırken tırmanma yaşanmış ve sonuçta taraflar topyekün bir savaşa sürüklenmişler ise bu stratejinin başarısızlığı demektir. Bu nedenle krizin her aşamasında doğru yönetilmesi ve zorlayıcı güç ile hedef güç arasında *'iletişim kanallarının tam olarak açık olması'* gerekir (Aksu, 2008, s. 29).

Bu değişkenleri dikkate alarak hazırlanan bir zorlayıcı diplomasinin başarılı bir sonuç elde etmesinin sağlayacak değişkenler (Jakopsen, 1998, s. 19) ise; "Amacın açıklığı; Motivasyonun güçlülüğü; Motivasyonun asimetrisi; Aciliyet / Zorunluluk duygusu; Güçlü liderlik; İç (ulusal) destek; Uluslararası destek; Rakibin kabul edilemez tırmanma korkusu; Krizin çözümünün kesin koşullarına ilişkin açıklık" tır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma bir söylem analizine dayanmaktadır. Söylem analizi cümlelerin yapay sınırlarını reddeder; dilin ve kurallarının cümle ötesindeki metinsel yapıya yaygınlaşması gerektiğini savunur. Metin yapılarını incelemekle de sınırlı kalmaz ; *'anımlar', 'fikirler' ve 'ideolojiler'* de açığa çıkarılmaya çalışılır. Söylem derinlikli bir incelemedir. Söylem çözümlemesi anlamlar arasındaki bağlamın peşine düşer. Bir konumlandırma bir çözümleme stratejisidir. Var olanı değiştirme hedefini taşır.

4. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Türkiye’de ulusal yazılı basında yer alan Türk - Rus Uçak Krizi ile ilgili haberler ve bu haberlerde karar alma sürecinde yer alan kişilerin (Cumhurbaşkanı, Hükümet, Başbakan, Başbakan Yardımcısı, Dışişleri Bakanı, Milli Savunma Bakanı, Genel Kurmay Başkanı) zorlayıcı diplomasi stratejisine yönelik açıklama ve mesajları, araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. - Liberal: Hürriyet, Habertürk; - Laik / Kemalist: Cumhuriyet, Sözcü; - Radikal / Dini: Zaman, Yeni Şafak. Söz konusu gazetelerde 24 Kasım 2015 - 3 Aralık 2015 tarihleri arasında yayınlanan Türk – Rus Uçak Krizi ile ilgili haberler de araştırmanın örneklemi oluşturmaktadır. Veri toplama açısından seçilen bu gazeteler, araştırmanın yapıldığı tarih itibarıyla ideolojik duruşları göz önüne alınarak <https://tr.wikipedia.org/wiki/> ve https://ipfs.io/ipfs/.../wiki/Türkiye_gazetelerinin_listesi.html internet sitelerinde ilgili gazetelere ilişkin ideolojik tanımlar, kamuoyunda yansıtılan imajlarla da birleştirilerek belirlenip, sınıflandırılmış ve gazeteler gruplandırılırken Deren van Het Hof ve Açıklan’ın 2007 yılında yaptıkları, “2007 Seçimleri Basın Reklamları: Anaakım Gazeteler ve Merkez Partiler” adlı çalışmadan da yararlanılmıştır. Ayrıca gazetelerinin sahiplik bilgileri ayrı bir değer olarak kullanılmıştır.

5. Bulgular

Bu bölüm, krizin zorlayıcı diplomasi bağlamında analizini ve yazılı basının tutumunu zorlayıcı diplomasi stratejisini zayıflatma (*tematik yapılar, cümle yapıları ve sözcük seçimleri, eğretilmeler, görsel ve simgesel inşa, genel değerlendirme*); zorlayıcı diplomasi stratejisini güçlendirme (*tematik yapılar, cümle yapıları ve sözcük seçimleri, eğretilmeler, görsel ve simgesel inşa, genel değerlendirme*); krizi körükleme kışkırtma yeni bir krizi besleme ya da zorlayıcı diplomasi stratejisini direkt ortadan kaldırma (*tematik yapılar, cümle yapıları ve sözcük seçimleri, eğretilmeler, görsel ve simgesel inşa, genel değerlendirme*) gibi; kategoriler kapsamında söylem çözümlemesinde incelenmesini içermektedir.

5. 1. Krizin Zorlayıcı Diplomasi Bağlamında Analizi

5. 1. 1. Amacın Açıklığı

5. 1. 1. 1. Türkiye’ nin Krizden Önce ve Sonraki Diplomasi Çabaları

24 Kasım 2015 Türk – Rus Uçak Krizi’nden önce Türkiye, Bayırbucak Türkmen bölgesindeki gelişmelerle ilgili olarak harekete geçti. Rusya’nın ‘Suriye’deki Bayırbucak Türkmenlerine yönelik saldırıları, Türkmen katliamı ve Türkiye’nin bu konudaki hassasiyetlerini görüşmek üzere ‘ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’ni toplantıya çağırdı. Türkiye BMGK’ ya gönderdiği mektupta, Bayırbucak Türkmen bölgesine düzenlenen saldırılardan endişe duyulduğunu bildirerek, sivillerin korunmasını istedi. Konsey in kasım ayı başkanı İngiltere’ ye iletilen mektupta, Rus hava kuvvetlerinin misket bombalı hava saldırıları, rejim güçleri ve Hizbullah militanlarının kara operasyonları neticesinde ağır sivil kayıplar verildiği vurgulanarak, “Sivillere yönelik bu elim saldırılar, terörizmle savaşıyoruz bahanesiyle meşru gösterilemez, çünkü bölgede DAESH, El Nusra cephesi ve El Kaide bağlantılı gruplar bulunmuyor” ifadelerine yer verildi. Mektup, Obama’ yla görüşme sonrası kaleme alındı. BM Güvenlik Konseyi üyelerine ve BM Genel Sekreteri’ne ‘çok gizli’ bir mektup olarak gönderildi. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından gönderilen, BM Nezdinde Türkiye Daimi Temsilcisi Büyükelçi Yaşar Halit Çevik tarafından 24 Temmuz’da iletilen tarihi mektupta, Türkiye’ nin kararlı ifadeleri yer aldı. Meşru müdafaa hakkını ifade eden BM Sözleşmesi 51. maddeye referansla Türkiye pozisyonunun anlatıldığı mektupta ‘gerekli ve orantılı askeri tedbirin’ alınmaya başlandığı ve bunların devam edeceği ifade edildi. “Vatandaşlarını, sınırlarını korumak ve terör tehdidine karşı koymak amacıyla...” ifadesinin yer aldığı mektupta, ‘Türkiye’nin milli güvenliği’ vurgusu yapıldı. ‘BM Sözleşmesi’nin 51’inci maddesi ‘

çerçevesinde, tek başına ya da kolektif şekilde kendini savunmak, uluslararası hukuka göre doğal hakkımızdır. Buna dayanarak, Türkiye, Küresel Koalisyon'un üyeleriyle koordinasyon içinde hareket etmek de dahil olmak üzere, Suriye'deki DAES'e karşı kendi vatandaşlarını ve topraklarını korumak ve terör tehdidine karşı koymak için gerekli ve orantılı askeri hamleleri başlatmıştır..."Bu kapsamda Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, "Vatandaşlarımızın can güvenliği ve sınır güvenliği tehdit altında. Milli güvenliğimiz gerektiriyorsa, tek başımıza hareket etmeye hazır olun" talimatı verdiği, tüm kurumların bu yönde hazırlıklarını tamamladığı belirtildi. (Habertürk, 24 Kasım 2015). Türkiye, ayrıca Rus savaş uçaklarının Suriye'de Türkmen bölgesine yaptığı bombardımanın ardından Rusya'ya nota vererek, "Sınır güvenliğimiz fiilen ihlal edilirse angajman kurallarımızı uyguluyoruz" uyarısı yapmıştı.

Angajman kuralları temel olarak şu sorulara cevap vermektedir! Ne tür eylemlere izin veriliyor? Hangi durumda izin veriliyor? Ne zamana kadar izin veriliyor? İzin verilen eylem kime karşı gerçekleştirilecek? İzin verilen eylem nasıl gerçekleştirilecek?

Angajman kuralları, her ne kadar her ülkenin kendine özgü askerî, politik ve hukukî metinleri olsa da, Türkiye'nin bir NATO ülkesi olduğu dikkate alındığında, angajman kuralları NATO mevzuatları ve uluslararası hukuka uyumludur.

Türkiye'nin yaşanan gelişmeler karşısında memnuniyetsizliğini, kalıcı bir çözüm istihdam etme ve tırmanan gerilimleri yatıştırmak, kaygı verici gelişmeleri izah etmek, ihlallere izin vermeme noktasındaki kararlılığını, kendini bu anlamda doğru ve anlaşılır bir biçimde ifade etme, diplomasinin gereklerini yapma, tarafları müzakere zeminine çekmek ve bütün bunlar için elindeki tüm imkanları kullanma noktasında yoğun bir çaba sarf ettiği görülüyor.

Türkiye'nin 24 Kasım 2015 Türk – Rus Uçak Kriz'i öncesi ve sonrasında dile getirdiği ya da getirmeyi düşünmüş olduğu istemlerin tüm açıklığıyla taraflarca anlaşılabilir olduğu söylenebilir. Bununla birlikte bu istemin karşılanması aşamasında karşı tarafta bir inandırıcılık yaratılması noktasında bir eksiklikten söz edilebilir ki bu eksiklik beraberinde kuvvet kullanma 'tehdinin' sınanabilir olduğunu düşündürmüştür. Rusya, Türkiye'nin amacına açıklık getirdiği iki önemli mevzudan hem Bayırbucak Türkmenlerine yönelik saldırıları hem de Türkiye'ye yönelik sınır ihlallerinden vazgeçmemiştir. Üstelik bu sınır ihlalinin de Türkiye'nin hassas olduğu Bayırbucak Türkmenlerine saldırı amaçlı kullanıldığı var sayılırsa Türkiye'nin bu ihlallere sıcak bıkmayacağı ortadadır. Türkiye bu durumda sınırlı güç kullanarak, Türk sınır ihlalinin yapan milliyeti daha sonra öğrenildiği söylenen Rus uçağını 24 Kasım 2015' te ihlal esnasında düşürmüştür. Türkiye sınırlı güç kullanarak, ülke sınırları ihlal edildiğinde güç kullanmaya hazır olduğunu, kuvvet kullanma konusunda tereddüt etmeyeceğinin kararlılığının altını çizmiştir. Bununla birlikte Türkiye'nin istemlerinin kolaylıkla yerine getirilmemesinin gerekçelerini başka yerlerde aramak gerekir.

24 Kasım 2015 Türk – Rus Uçak Krizi'ne özgü olarak Türkiye'nin dile getirmiş olduğu istemin özü değişmemiştir. 'Türkiye' tehditleri karşılayacak her türlü önlemi almakta, gereğini yapma noktasında ısrarcıdır. Reuters' a konuşan bir Türk yetkili, 'belirli bir ülkeyi hedef almadıklarının amaçlarının angajman kuralları çerçevesinde Türkiye'nin toprak bütünlüğünü korumak' olduğunu söyledi. Söz konusu uçağa 'angajman kuralları' çerçevesinde müdahalede bulunulmuştur, denilerek Türkiye'nin angajman kurallarının gereğini yapmakta tereddüt etmeyeceği duruşunun bu anlamda net ve tavizsiz olduğu görülüyor. Türkiye, tehdidi karşılayacak her türlü önlemi almakta ve gereğini yapmaktadır.

5. 1. 2. Motivasyonun Yeterliliği

Türkiye'nin 24 Kasım 2015 Türk – Rus Uçak Krizi sırasında istemini dile getirirken ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunurken yeterli motivasyona sahip olarak krizi yönetmiş olduğu görülmektedir. Kriz sırasında askeri ve siyasi bürokrasinin kimden gelirse gelsin sınır ihlal girişimine izin vermeyeceği, sınır ihlaline sert bir tepki gösterilmesi noktasında fikir birliğine vardığı görülür. İstemini dile getiriliş tarzı dayandığı hukuki ve siyasi dayanaklar, gerekçeler, kullanmış olduğu semboller bütünüyle bu istemin haklılığı noktasında destekleyici etkiye sahiptir. Bununla birlikte Türkiye'nin zorlayıcı diplomasi stratejisi uygulamayı düşündüğü aşamada güç dengesinin nasıl şekillendiğine uygun olarak hareket etmesi gerekmiştir. Türkiye, İran, Suriye, Esad yönetiminin, yanı sıra diğer bölge ülkelerin, ABD ve Rusya'nın da bu güç dengesinde taraflardan hangisinin yanında yer alacağına göre hareket etmek zorunda kalmıştır. Dolayısıyla, krizin belli aşamasına kadar Türkiye istemini dile getirirken yalnızdır. Bu aşamada zorlayıcı diplomasi stratejisi de zaten '*dene ve gör*' eksenlidir. Uygulamış olduğu politikanın başarılı ilerlemesine koşut olarak Rusya üzerindeki baskıyı aşamalı arttırarak istemin karşılanmasına ağırlık verilmiştir. Ancak kimi olumsuzluklardan da söz edilebilir. Her şeyden önce motivasyonun somut temellerini oluşturan noktalar da hükümetin yeterli olanaklara sahip olmaması temkinli bir politika izlenmesini zorunlu kılmıştır. Bu noktada güç dengesinin ibresi Türkiye lehine değişmeye başlamıştır. İstemini karşılanmaması söz konusu olur ise krizin topyekün bir savaşa tırmanması riski bulunmaktadır. Bu durumda Türkiye inandırıcılığını ve kararlılığını göstermek durumunda kalacak ve kısıtlı olan imkanlarını zorlayarak öngördüğü cezayı uygulamaya çalışacaktır. Siyasal karar alıcıların istemin karşılanması için gereken söylem-eylem tutarlılığını gösteren davranışlar sergilediği söylenebilir.

5. 1. 3. Motivasyonun Asimetrisi

Kriz sırasında Türkiye'nin istemi dile getiriliş ve eylemle destekleyişi Rusya'nın Orta Doğu'da özellikle Suriye'de statükoyu tek yanlı bir eylemle değiştirmesine sessiz - tepkisiz kalmayacağını göstermiştir.

Rusya ise kriz süresince yaratmış olduğu fiili durumu sürdüreceğine dair kararlılık ifade eden davranışlar göstermekte zorlanmıştır. Zorlayıcı diplomasi açısından değerlendirildiğinde istemi yerine getirmek konusunda ne kararlılığı bir kez daha sınama yoluna gidebilmiş ne isteme direnebilmiştir.

Türkiye'nin istemi karşısında Rus toplumunun ve Rus yönetiminin motivasyonu zayıf kalmıştır. ABD ve NATO'nun da Rusya'yı dizginlemeye çalışması ve Türkiye'yi engellemeyeceğini belirtmesi, Rusya'nın motivasyonunu daha da düşürmüştür. Onurlu bir geri adım atılması sağlanılmaya çalışılmıştır.

5. 1. 4. Aciliyet / Zorunluluk Duygusu Yaratma

Bir aciliyet / zorunluluk duygusu yaratılması ise ancak sınırlı bir kuvvet kullanımı ile mümkün olabilmiştir. Türkiye kriz öncesinde Rusya'nın aşırı istemlerini engellemek için diplomatik uyarılarda bulunarak bir tırmanmanın istikrarsızlığı arttıracığını, bunun da çok daha kapsamlı bir çatışmayı beraberinde getireceğini dillendirmişlerdir. İnandırıcılık ve kararlılığı göstermesi bakımından söylem ile eylem arasındaki tutarlılığın sağlanması bu kriz sırasında siyasal karar alıcının en zorlandığı noktayı oluşturmuştur. Çünkü kuvvet kullanımının en üst aşamasını kolaylıkla uygulanabilecek bir kapasitenin yokluğu karar alıcının sınırlı kuvvet kullanımının ötesine geçebileceğini gösterecek davranış sergilemesini engellemiştir.

24 Kasım 2015 Türk – Rus Uçak Krizi sırasında Türkiye'nin isteme ilişkin olarak yaratmaya çalıştığı zorunluluk duygusunun ABD ve NATO'nun Türkiye'ye vermiş olduğu desteğin azalmasına koşut olarak güçlenmeye başladığı gözlenmiştir. Özellikle çözüm arayışları sırasında Rusya üzerinde uygulanan baskılarda Rusya'nın Türkiye karşısında yalnız bırakacağı

vurgulanarak Rusya uzlaşısı zeminine çekilmeye çalışılmıştır. Ancak bu da sınırlı bir etki yaratmıştır. Sonuç olarak asıl zorunluluk duygusu yaratacak faktör olarak karşımıza Türkiye'nin her şeye rağmen bir topyekün savaşı göze alıp almayacağı noktasında çıkmaktadır. Türkiye güç ve olanakları çerçevesinde bir topyekün müdahaleyi uygulayabileceğine karar verdiği anda zorlayıcı etkisinin daha fazla olduğu görülmüştür. Aslında bu etki Türkiye'nin angajman kurallarını işletip sınır ihlali yapan savaş uçağının düşürülmesi ile daha anlaşılır hale gelmiştir, çünkü Türkiye'nin sınır ihlallerini durdurmak için başka çaresi kalmadığı anlaşılmıştır. Nitekim ihlali gerçekleştiren Rus uçağı 24 Kasım 2015 ' te düşürüldükten sonra Rusya ihlali durdurmak zorunda olduğunu görmüş ve isteme uymaya başlamıştır. Rusya bu tarihten sonra Türkiye'nin sınırını ihlal üzerinden bir sıcak çatışmaya yol açacak, Türkiye'nin askeri müdahalesine gerekçe oluşturacak davranışlardan uzak durmaya özen göstermiştir.

5. 1. 5. Güçlü Liderlik

Putin : *"Türkiye' yi düşman olarak görmüyoruz."*

Erdoğan: *"Rus uçağı olduğunu bilseydik, belki uyarımızı farklı şekilde yapardık"*

Güçlü liderlik noktasında ise, 24 Kasım 2015 Türk – Rus Uçak Krizi' ni yöneten kadrolara bakınca Türkiye'de açık bir şekilde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ön plana çıkmaktadır. Gerek ulusal gerekse uluslararası sistemin hassas dengeler üzerinde şekillendiği bir sırada Cumhurbaşkanı Erdoğan, deneyimleri ve devlet adamı özellikleri ile hem içerde hem dışarıda süreci yönlendirecek tercihleri savunabilmiştir. Bu bakımdan rasyonel tercihler saptanırken meşruiyetten uzaklaşmamaya özel bir dikkat gösterildiği anlaşılmaktadır. Her şeyden önce amacın ve istemin açıklığı ile ilgili olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan, meşru olmayan yöntemlere rağbet etmediği gibi temkinli bir stratejiyi yürüterek istemini ve politikasını destekleyen kitleyi genişletebilmiştir. Diğer yandan, içerde karar alma sürecini etkileme kapasitesine sahip çok sayıda aktörün varlığına ve bunlardan bir kısmı farklı seçeneklerin uygulaması gerektiğini dile getirmekte oluşuna rağmen Cumhurbaşkanı nihai kararı kendisi vermiş ve bu kararın gerektirmiş olduğu siyasi sorumluluğu da üstlenmekten kaçınmamıştır. Her ne kadar 'Parlamento' da yoğun muhalefet hükümeti zorlamış olsa da alınan kararların uygulanması aşamasında muhalefetin ve basının yanı sıra kamuoyunun tepkisine direnebilmiştir. Bu niteliğiyle başlangıçta almış olduğu kararların eleştirildiği, hükümetin politikasının yanlış olduğu da dile getirilmiştir. Ancak ilerleyen dönemlerde benzer duyarlılıkların muhalefet edenler tarafından da dikkate alındığı gözlenmiştir.

Nihayetinde 24 Kasım 2015 Türk – Rus Uçak Krizi' nde karar alıcı olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan, algı düzeyi, bilgi ve bilişi kapasitesi, kriz durumlarına uygun olarak ani, kesin ve isabetli karar verebilme ve krizi yönetebilme becerisiyle güçlü bir lider profili sergilemiştir. Bu liderlik profilinin sağlam bir zemine oturtulduğunu gösteren olgulardan birisi hiç kuşkusuz karar alma sürecinde uzman ve bürokratik kadroların görüşlerinin dikkate alınarak sürece dahil edilmesidir. Sonuçta bu durum risk ve faydaların her açıdan değerlendirilmesine olanak verirken alınacak kararların rasyonelliğini de arttırmıştır.

Bir başka açıdan değerlendirildiğinde zorlayıcı diplomasinin başarı şansını yükselten etken, Cumhurbaşkanı Erdoğan' nın nerdeyse bir Türk - Rus savaşını başlatacak ölçüde bir kuvvet kullanma seçeneğini tercihe zorlayan kimi çevreleri dizginlemeyi başarmış olmasıdır. Olayların başladığı andan itibaren Türkiye'nin duruma sessiz kalmayacağı siyasilere gündeminde bulunmakla birlikte gösterilecek tepkinin hangi yöntem ve araçlarla olacağını ciddi olarak analiz edilmesi gerektiği görülmüştür. Cumhurbaşkanı Erdoğan, mecbur kalmadıkça bir askeri müdahaleden özenle kaçınmayı tercih etmiştir. Bunun gerekçeleri de anlaşılır gerekçelerdir. Diplomasinin bu aşamada en uygun seçenek olarak kabul edilmiştir. Kuşkusuz Cumhurbaşkanı

Erdoğan'ın liderlik vasıfları ve tarihsel kimliği almış olduğu kararı müdahale yanlılarına kabul ettirmesinde etkili olmuştur.

5. 1. 6. İç Destek

24 Kasım 2015 Türk – Rus Uçak Krizi sırasında ulusal kamuoyunun Bayırbucak Türkmenlerinin uğramış olduğu baskı, saldırı ve katliamlara karşı duyarlılığı yüksektir. Bu duyarlılık bir yandan kamuoyunun hükümet üzerinde baskı oluşturmasına neden olurken, diğer yandan gösterilecek tepkinin ivediliği ve şiddeti bakımından da hükümetin seçeneklerini zorlamıştır. Özellikle Bayırbucak Türkmenlerine yönelik katliamlara müdahalede bulunulması, gerektiği konusu sıklıkla hükümete yöneltilen eleştirilerde yer almış, hükümetin diplomasi sürecini takip ettiği dönemde ise hükümet pasif, etkisiz kalmakla suçlanmıştır. Bu durum iktidar karşıtı muhalefet tarafından da zaman zaman kullanılmıştır.

Zorlayıcı diplomasi bakımından değerlendirildiğinde kamuoyunun duyarlılığının ve gösterilecek tepkinin en üst düzeyde bir çatışmayı dahi göze alacak ölçüde yüksek olması bir olumlu nokta olarak değerlendirilebilse de kamuoyuna yönelik açıklamaların duygusallıktan uzak olması gerekmektedir. Nitekim Cumhurbaşkanı Erdoğan, ulusal kamuoyunu gelişmelerden haberdar ederken bu ölçülülüğü korumaya özen göstermiş, itidalli davranmaları gerektiği yolunda uyarılmıştır.

Bu bağlamda dile getirilmesi gereken bir olgu, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın kamuoyunun ilgi ve tepkisini kontrol altında tutmaya çalışmasıdır. Bu kontrol çabası aslında süreci duygusallıktan arındırıp, rasyonel, akli selim yönetme çabasıyla ilgilidir.

Her durumda Türkiye'de Orta Doğu'daki gelişmeleri yakından izleyen bir kamuoyunun varlığı diplomasi alanında hükümetin izleyeceği politikanın haklılık ve meşruiyetini, dolayısıyla inandırıcılığını arttıran bir etki yaratabilmesine yaramıştır.

5. 1. 7. Uluslararası Destek

Uluslararası destek açısından ise krizi başlangıcında Türkiye'nin açık bir desteğe sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. Kriz sürecinde Türkiye taraflar arasındaki dengeleri, duyarlılıkları kullanarak desteği kendi yanına çekme mücadelesi vermiştir. Bu durum içeride hükümetin pasif kaldığı, Türkiye'nin başarısız bir dış politika izlemekte olduğu şeklinde yorumlansa da süreç içerisinde hükümetin bu desteği kendi yanına çekmeyi bir ölçüde başarmış olduğu söylenebilir. Türkmenlerin uğradığı katliamlar ve Rusya'nın Suriye'deki faaliyetlerinin bölgeyi istikrarsız hale getirdiği noktasında hemen herkes ortak görüşe sahip olsa da statükonun ve istikrarın nasıl yeniden sağlanacağı noktasında tümüyle farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu durumda Türkiye'nin ortak müdahaleyi sağlamada güçlük yaşamaya oluşturulan barış gücünün de çatışmaları sona erdirmekte yetersiz kalması, Türkiye'nin ortak müdahaleden tek başına müdahale fikrine kaymasını gerektirmiştir. Ancak Türkiye'yi bu seçeneğe iten ABD'nin müdahaleleri olmuştur. Aslında Türkiye'nin bu noktada uygulamaya çalıştığı zorlayıcı diplomasi stratejisinin farklı açılarla da olsa işletilebileceğine dair bir beklenti içerisinde olduğu söylenebilir. Türkiye'nin sınırını korumaya kararlı olduğunu ve bunun için önlemlerin alınmış olması bir askeri müdahalenin gerektirdiği hazırlıkların yapılmış olması zaten fiili olarak bu seçeneği rasyonel olarak düşündüğüne göre BM'nin saldırıya yapacağı baskı Türkiye'nin çıkarına olacaktır. Türkiye'nin halihazırda yapamadığı baskıyı ABD, NATO ve BM yapacaktır. ABD, NATO ve BM, taraflar arasında bir yeni statüko sağlanmasını kolaylaştıracak önerileri krizden önce umursamamış olsalar da kriz sonrası kurgulamaya çalışmışlardır. Fakat bu konuda tam bir başarı sağlamış olduklarını söylemek güçtür. Dolayısıyla aslında ABD ve BM'nin Rusya üzerinde yapacağı diplomatik baskıların yeterli olmadığı noktada Türkiye bu kez sınırlı güç kullanma yoluna giderken uluslararası aktörler Türkiye'nin bu hareketine daha "anlayışla"

bakabilmişlerdir. 24 Kasım 2015 Türk – Rus Uçak Krizi’ nde angajman kuralları işletilirken de aslında uluslararası aktörlerin göstereceği tepki dikkate alınarak hareket edilmiş, angajman kurallarından hiçbir şekilde taviz verilmeyeceği tüm dünyaya duyurulmuştur.

Dolayısıyla krizin, bölgesel istikrarı sarsacak bir çatışmaya hatta bir dünya savaşına dönüşme potansiyeli taşıması pek çok ülkenin taraflar arasında yatıştırıcı bir diyalog içerisine girmesine yol açmıştır. Kriz esnasında birçok ülke arabuluculuk girişiminde bulunmuştur.

Türkiye 24 Kasım 2015 Türk – Rus Uçak Krizi’ nde angajman kuralları gereği askeri müdahalede bulunma yetkisini doğrudan kullanabilecek meşruiyete sahip olduğunu düşünmüştür.

Bir başka açıdan değerlendirildiğinde Türkiye’ nin 24 Kasım 2015 Türk – Rus Uçak Krizi sırasında müdahaleye gerekçe olan olay ve eylemlere ilişkin açıklamalarını destekleyen BM’ nin 51. Madde ‘*BM Antlaşması’ nda meşru müdafaa hakkı’* açıklamalarının bulunmasıdır.

5. 1. 8. Tırmanma Korkusu Yaratma

Krizin başlangıcından itibaren Türkiye’ nin diplomatik yolları kullanarak gerginliği azaltmaya çalışması sonuçsuz kalmıştır. Türkiye’ nin uygulamaya karar verdiği zorlayıcı diplomasi stratejisine uygun olarak gerçekleştirilen sınırlı kuvvet kullanımı Rus yönetimi üzerinde bir tırmanma korkusu kısmen yaratmıştır. Türkiye’ ye NATO ve BM desteğinin gelmesi bu tırmanma korkusunun nedenlerinden biridir sadece. Bu aşamada Türkiye, her ne kadar karar alma sürecinde kuvvet kullanma ve karşılık verilmesi gibi seçenekler üzerinde durulsa da kuvvet kullanma seçeneğini, diplomasiyi destekleyecek bir araç olarak düşünmeyi sürdürmüştür. Rusya’nın Bayırbucak Türkmenlerine havadan saldırıya destek olması, katliamların sürmesi, Rusya’ nın Türkiye’ nin hava sahasını ihlal etmedeki ısrarına rağmen Türkiye tepkisini diplomasi ile dile getirmeyi tercih etmiştir. Buna rağmen Rusya ısrarını sürdürmüştür. Türkiye angajman kurallarını güncelleyerek dünyaya duyurmuş ve sınırlarını koruma kararlılığını ifade etmiştir. Bunun da yeterli olmadığı görüldüğünde Türk sınırını ihlal eden uçak düşürülmüştür. Bu aşamadan sonra Türkiye topyekün bir savaşa gidilmesini göze aldığını göstermiştir.

Rusya üzerinde yaratılmak istenen baskı Türkiye’ nin amaç ve istemleri ile ölçülüdür. Dolayısıyla Türkiye Rusya’ ya diplomatik yollardan iletmış olduğu istemlerinin dışında bir şey istememiştir. Rusya’nın Türkiye’ nin istemini karşılama durumunda yeni istemlerle karşılamayacağı müzakereleri yürüten karar alıcılar tarafından çeşitli şekillerde defalarca dile getirilmiştir.

Zorlayıcı diplomasi stratejisi açısından Türkiye isteminin karşılanması için uluslararası hukuktan kaynaklanan ‘*meşru savunma hakkını*’ kullanacağını açıklayarak ölçülü bir tırmanma korkusu yaratmıştır. Rusya’ nın bu dönemde Orta Doğu’ da tanınma ve nüfuz elde etme gayreti içinde olduğu ve bu durumun Türkiye’ nin kararlılığı karşısında direnme veya kararlılığını tekrar sınama olanağını düşünmediği yapılan gözlemler sonucunda anlaşılmıştır. Türkiye’ nin Rusya’ ya yönelik istemleri ve strateji eleştirileri baştan beri Türkiye’ nin duyarlı olduğu haklılık ve meşruiyet bakımından sakıncalı sonuçlar doğurabilecek niteliktedir. Bu nedenle Rusya üzerinde uygulanan ‘*zımnî ultimatoma ve aşamalı baskı stratejileri*’ Türkiye karşısında bir tepki bloğunun oluşmasını engellediği gibi Rusya’ ya destek verebilecek krizin çözümü için Rusya’ nın sürdürmekte olduğu politikadan vazgeçmesi gerektiğinde hemfikir olmuşlardır. ABD, NATO ve BM, Türkiye’ nin görüşlerini ve kararlılığını Rusya’ ya iletmeleri ve Türkiye lehine açıklama yapmaları üstlenmiş oldukları rol kapsamında yapıcı etki yaratmıştır.

Türkiye’ nin müdahalesinin uluslararası hukuka dayanılarak yapılan ‘*meşru savunma niteliğinde bir sınırlı eylem olduğu*’ vurgulanmıştır. Ayrıca Türkiye’ nin uluslararası hukuk ve uyumsuzlukların barışçıl çözümlere verdiği dile getirilerek BM’ nin nüfuzunu Rusya üzerinde göstererek söz konusu ihlallerin sona erdirmesine yardımcı olması gerektiğine işaret edilmiştir.

5. 1. 9. Çözümüne İlişkin Koşullarda Açıklık

Türkiye' nin krizin çözümüne ilişkin olarak dile getirmekte olduğu koşullar yeterince açıktır. Bu açıklık gerek Rusya'ya gerekse de ABD ve BM' ye iletilmiştir. Krizin çözümüne yönelik olarak Türkiye' nin gerçekleşmesini istediği koşullar açıklıkla ifade edilmiştir. Türkiye' nin Rusya'ya vermiş olduğu notada angajman kuralları dile getirilmiş ve bu kuralların gereğinin yapılmasında tereddüt edilmeyeceği ifade edilmiştir. İstemler sınanmaya olanak tanımayacak ölçüde kararlılık içermektedir.

Türkiye izlemiş olduğu diplomasi ile Rusya'nın geri adım atışını kolaylaştıracak bir yaklaşım sergilemiştir. Buna göre NATO, BM ve ABD ' nin Türkiye' nin tutumunu destekleyen açıklamaları sayesinde Türkiye, Rusya'nın baskı ve istemine göre davranmak yerine BM' nin yaratmış olduğu meşruiyetten yararlanarak krizi çözmeye çalışmıştır. Kriz sırasında Türkiye' nin aşırı istemler yerine daha akılcı istemlerde bulunması ortak bir çözüme ulaşmayı kolaylaştırmıştır.

Rusya krizden sonra Türkiye'nin istemi olan sınır ihlalini gerçekleştirmemiş ancak Türkiye üzerindeki baskıyı uçağının düşürülmesi, bir pilotunun öldürülmesi ve itibar kaybını gerekçe olarak göstererek, ekonomik alana aşamalı olarak yayarak sürdürmüştür.

Tablo 1: 24 Kasım 2015 Türk - Rus Uçak Krizi

Zorlayıcı Aktör	Türkiye
Hedef Aktör	Rusya
Olay	24 Kasım 2015 tarihinde saat 09. 20 civarında Hatay Yayladağı bölgesinde Türk Hava Sahasını ihlal eden milliyeti bilinmeyen bir uçak defalarca (beş dakika içerisinde 10 kez) ikaz edilmesine rağmen Türk Hava Sahasını ihlal etmiştir. Söz konusu uçağa angajman kuralları çerçevesinde 24 Kasım 2015 saat 09. 24' te bölgede hava devriye görevinde bulunan iki adet Türk F - 16 uçağı tarafından müdahalede bulunulmuştur. Yaşanan olayla birlikte NATO üyesi bir ülke tarihte ilk defa bir Rus uçağını düşürmüştü.
Amaç / Hedef	Öncelikli hedef Türk sınır ihlaline son vermek, angajman kurallarını geçerli kılmak ve Bayırbucak Türkmenlerine yönelik saldırıları durdurmak.
Yöntem	<i>Tür:</i> Dene ve gör', baskıyı aşamalı arttırmak, ultimatolom, zımnı ultimatolom. <i>İstem:</i> Türk sınır ihlaline ve Bayırbucak katliamına son verilmesi, angajman kurallarına uyulması. <i>İvedilik:</i> Sınır ihlallerinin hemen durdurulması doğrultusunda bir aciliyet yaratılmak istenmiştir. <i>İstem tercih edilebilirliği:</i> Türkiye'nin talebi yerine getirilmezse Rusya'nın açıkça Türkiye ve NATO ile bir sıcak çatışma içerisine girmesi gerekecektir. Talebe direnmenin maliyeti yüksektir.
Eylem	_ ABD, BM ve NATO aracılığıyla uyarılarda bulunmak. _ Sınıra asker yığmak.

	_iletişim' kanallarını zorlamak.
--	----------------------------------

Tablo 2: Zorlayıcı Diplomasi Stratejisi

Türkiye'nin İstemi	Açık	Türk sınır ihlali durdurulsun, Bayırbucak Türkmen saldırıları ve katliamlarına son verilsin, angajman kurallarının yürürlükte olduğu kabul edilsin ve uyulsun.
İsteme uyma aciliyet/zorunluluğu	Açık	Angajman kuralları ve BM 51.Maddesindeki 'Meşru müdafaa hakkı' ile yaratılan bir zorlama var.
İstemi yerine getirmemenin bedeli	Belirsiz	Fiili çatışma. Çıkacak çatışmanın olası sınırının ne olacağı belirsiz. Her iki taraf için de. NATO üyesi bir ülkeye saldırı NATO gücünü devreye soktuğu için kriz, sınırların ve kapasitenin ölçüldüğü bir olay olarak değerlendirilebilir.
İstem kabul edilmesini kolaylaştıracak öneri	Açık	İhlallere son verilmesi ve Bayırbucak Türkmenlerine yönelik saldırılar dursun. Dost ve müttefik ülke olarak sorunu kendi çapında ve görüş ayrılıklarını, sorunları müzakerelerle diplomasi ile çözelim. İki taraf için de en kazançlı bu. Bayırbucak Türkmenleri terörist değil. Ortak hedefe yönelelim.
Sonuç		Rusya sınır ihlallerine son verilmiş ve Krizden sonra Rusya ile Türkiye arasında 3 Aralık 2015' te ilk yüz yüze temas sağlanmıştır.

Tablo 3: İstem Başarısını Etkileyen Faktörler

Amacın açıklığı	+
Motivasyonun güçlülüğü	+
Motivasyonun asimetrisi	+
Aciliyet/Zorunluluk duygusu	+

Güçlü liderlik	+
İç (ulusal) destek	+
Uluslararası destek	+
Rakibin kabul edilemez tırmanma korkusu	+
Krizin çözümünün kesin koşullarına ilişkin açıklık	+

Tablo 4: 24 Kasım 2015 Türk - Rus Uçak Krizi Sırasında Karar Alma sürecinde Yer Alanlar

Cumhurbaşkanı	Recep Tayyip Erdoğan
Hükümet	64.Hükümet
Başbakan	Ahmet Davutoğlu
Dışişleri Bakanı	Mevlüt Çavuşoğlu
Milli Savunma Bakanı	İsmet Yılmaz
TBMM Başkanı	İsmail Kahraman
Genel Kurmay Başkanı	Orgeneral Hulusi Akar

5. 2. Yazılı Basının Tutumu

Tablo 5: Basının Tutumunun Zorlayıcı Diplomasi Stratejisinde İstemin Başarısını Etkileyen Faktörlere Etkisi

İstemin Başarısını Etkileyen Faktörler	Yeni Şafak	Habertürk	Hürriyet	Zaman	Cumhuriyet	Sözcü

Amacın açıklığı	+	-	-	X	X	X
Motivasyonun güçlülüğü	+	-	-	X	X	X
Motivasyonun asimetrisi	+	-	-	X	X	X
Aciliyet/Zorunluluk duygusu	+	-	-	X	X	X
Güçlü liderlik	+	-	-	X	X	X
İç (ulusal) destek	+	-	-	X	X	X
Uluslararası destek	+	-	-	X	X	X
Rakibin kabul edilemez tırmanma korkusu	+	-	-	X	X	X
Krizin çözümünün kesin koşullarına ilişkin açıklık	+	-	-	X	X	X
Sonuç	+	-	-	X	X	X

(-) : Zorlayıcı diplomasi stratejisini zayıflatma, (+) : Zorlayıcı diplomasi stratejisini güçlendirme, (x) : Krizi körükleme kışkırtma yeni bir krizi besleme ya da zorlayıcı diplomasi stratejisini direkt ortadan kaldırma.

5. 2. 1. Zorlayıcı Diplomasi Stratejisini Zayıflatma

Devletler rakiplerinin davranışlarını tehdit veya sınırlı kuvvet kullanarak değiştirmeye çalışırken başarılı sonuç elde etmek her zaman mümkün olmayabilir (Aksu, 2008, s. 33). Başarılı sonuç elde etmenin gerekli koşulları vardır. Çatışma sıfır toplam bir sonuca yol açmamalıdır. Topyekün bir savaştan kaçınmak ortak yarara uygun olmalıdır. Her iki taraf da kuvvet kullanarak istediğini elde etmekten daha fazlasını pazarlık yoluyla elde edebileceğine inandırılmalıdır (Jakobsen, 1998, s. 17).

Sıfır toplam ya da sabit toplam oyunlar, iki tarafın birinin kazancının diğerinin kaybı anlamına geldiği varsayımıyla hareket ettiği oyunlardır. İki ülke arasındaki ilişkinin bu oyun kuramıyla tanımlanması karşılıklı kuşku her iki tarafta da görülmesi ile sonuçlanır. Rakibin aynı şekilde davranacağı varsayımıyla tarafların oyun kuramına göre hareket etmesi de var olan düşmanlığın daha da artmasına neden olur (Arı, 2001, s. 412 - 414). Uluslararası ilişkilerin bu oyun kuramına göre değerlendirilmesi aynı zamanda 'öteki' imajının yaratılmasına da yardımcı olarak diğer ülke ile ilgili olumsuz algılamaların yinelenmesini ve bu ülkenin 'düşman' olarak görülmesini gerektirir. Bu bağlamda Türk - Rus ilişkileri de Türk dış politikasında çoğunlukla 'sıfır toplam

oyun' olarak görülmekte, Rusya' dan gelen ve Türkiye'ye fayda sağlayacak herhangi bir hamle bile Türk tarafınca kuşkuyla karşılanmakta ve samimi görülmemektedir.

5. 2. 1. 1. Tematik Yapılar

Rusya ve Türkiye arasında karşılıklı bir çatışma ya da savaş durumu yaşanmamasına karşın kriz sonrasında basın tarafından vurgulanan tema, Rusya'nın bir '*galibiyet*' ve '*zafer*' havasına sokulması, Türkiye' nin ise '*milli bir hezimet*' yaşamasıdır. Herhangi bir savaş olmamasına karşın '*biz*' ve '*onlar*' ın yaşadıkları tam anlamıyla bir tezat içermelidir. Türkiye ve Rusya arasındaki ilişki '*sıfır toplamlı*' bir ilişkidir ve kriz sonrası yaşananlar iki ülkede de aynı olmamalıdır. Bu temada, Rusya'nın ekonomik yaptırımlarına dair söylemler '*Moskova'ya ekonomimizi çökertecek kadar bağlıyız*' bağımlılık '*vurgusuyla birleşmiş, Rusya' nın gücü Türkiye ve dünya karşısında gözler önüne serilmiştir.* Türkler, arkalarında Batılı herhangi bir ülke olmadan tek başlarına karşı karşıya kaldığı zaman ne kendilerini ne ülkelerini ne de ekonomilerini savunabilmektedirler ve bu nedenle bir krizle karşılaştıkları anda '*endişelenip*', '*korkmaktadırlar*'. Bu korku Rusya'nın yaptırım kararını pekiştirirken, aynı zamanda Türkiye' nin en ufak bir krizde bile ne kadar dayanıksız ve aciz olduklarını göstermektedir. Bütün bu algılamalar, krizin tırmanma anında sıklıkla vurgulanmıştır. Aynı şekilde, bazı muhalefet partileri de krizin sonuçlarının Türkiye için bir kayıp olduğunu vurgulamış ve hükümeti suçlamaya başlamıştır. Yapılan alıntılarla Türk basınına yansıyan bu durum Rusya' nın Türkiye karşısındaki söylemini daha da kuvvetlendirmiştir.

5. 2. 1. 2. Cümle Yapıları ve Sözcük Seçimleri

Türk - Rus ilişkilerinin '*sıfır toplamlı oyun*' olduğu görüşü kriz sırası ve sonrasında Türk basını tarafından da benimsenen bir görüştür. '*Bir tarafın kazancının mutlak olarak diğerinin kaybı*' anlamına geldiği sıfır (sabit) toplamlı oyun ilişkisi kriz sonrasında Rus tarafının mutlak kazancını, Türk tarafının ise mutlak kaybını getirmiştir. Kriz sürerken Rusya gayet kendinden emin ve sakin bir tutum içine girerken Türkiye'de halk ve politikacılar Rusya ile ve yaptırımlardan korkmuş ve '*panik*' lemiştir. Bu durum Türklerin '*korkak*' ve Türkiye'nin '*en ufak sorundan etkilenen ve karışan ülke*' olarak algılanmasına yol açmıştır. Başka bir deyişle Türkiye'de ne hissedilmiş ve yaşanmışsa Rusya '*sıfır toplamlı oyun ilişkisi*' çerçevesinde bunun tam tersini yaşamıştır. Ayrıca kriz sonrası '*kaybın*' getirdiği '*karmaşa*' ve Türk iç politikasının karışması Türkiye' nin '*beceriksiz politikacılar ve insanlarla*' dolu olduğu bilgisini de beraberinde getirmiştir.

'Rahat Olun 'Diyen Turizm Bakanı'nın Turizmle İlişkisi Sıfır '(Cumhuriyet, 2.11.2015), 'İş Dünyasında Rusya Korkusu' (Sözcü, 25.11.2015), 'Rusya Tavrından Endişeliyiz' (Zaman, 29.11.2015), 'Tedirginlik Günleri' ... (Habertürk, 26.11.2015), 'Suriye Politikası Tamamen Çöktü' (Sözcü, 26.11.2015), 'Muhalefet Tedirgin Kılıçtarıoğlu: Kaygılıyız Yüksekdağ: Çok Tehlikeli' (Cumhuriyet, 25.11.2015), 'Putin'in Gaz Vanası Bozulursa Donduk Bağımlılık Daha Da Artacak Rusya'nın Alternatifi Yok Sebze İhracı, Turizm Ve Müteahhitlik Tehlikede Cherter Sferleri İptal Otelciler Panik İçinde' (Cumhuriyet, 26.11.2015), 'Doğalgaz Ve Kömürde Türkiye, Rusya'ya Bağımlı' (Zaman, 30.11.2015), 'Gaz Kesilirse Hayat Biter,' (Sözcü, 3.11.2015) 'Putin'e, Suriye'deki İki Üs Yetmedi Yenisini Kuruyor' (Cumhuriyet, 2.11.2015), 'Uçuşlara Rusya Darbesi' (Cumhuriyet, 2.11.2015), 'Dünya Enerji Konseyi Üyesi Necdet Pamir, Sözcü' ye Açıkladı: Moskova'ya Ekonomimizi Çökertecek Kadar Bağlıyız' (Sözcü, 3.11.2015), 'Ruslardan Türk Şirketlere Baskı, İhale İptali Başladı 30 Milyon Dolarlık Projeye Darbe Krizin Türkiye'ye Faturası 7. 2 Milyar Lirayı Bulacak' (Sözcü, 3.11.2015) 'Ya Doğalgaz Kesilirse' (Cumhuriyet, 3.11.2015), '11. 6 Milyar Dolarlık Tehdit' (Habertürk, 26.11.2015) 'Spor Geliri Yüzde 70 Düşecek' (Habertürk, 26.11.2015), 'Türk İşadamları Kapıdan Döndü Türk Tır' ları Sınırdan Kaldı' (Habertürk, 26.11.2015), 'Sipariş İptalleri Başladı' (Habertürk, 26.11.2015), 'Vanayı Kısabilir'... (Habertürk, 26.11.2015) 'Bozulan İlişkinin Telafisi Zor'... (Habertürk, 26.11.2015), 'Türk Turistler Gözaltında '(Yeni Şafak,

27.11.2015), 'Rusya Krizi, Spor Turizmini Vurdu' (Zaman, 27.11.2015), 'Doğalgaz Kesilirse Faturası Ağır Olur,' (Zaman,27.11.2015), 'Rusya Krizi Sebze Halini Vurdu Çalışanlar Evine Gönderildi' (Zaman, 28.11.2015), 'Putin İsterse Para Akışını Bile Durdurur' (Habertürk, 26.11.2015), 'Putin'den Ağır Yaptırımlara Onay' (Zaman, 29.11.2015), 'Rusya Krizi Piyasayı Vuruyor' (Zaman, 29.11.2015), 'Rusya Ambargosu Çiftçiye Vurdu' (Zaman, 30.11.2015), 'Yolcu Sayısı 5 - 6 Milyon Azalacak' (Zaman, 3.11.2015), 'Rus Hükümetinin Müeyyideleri Otomotiv Sektörünü De Korkutuyor' (Zaman, 3.11.2015), 'Moskova'da 30 Milyonluk Euro'luk Proje İptal Edildi' (Zaman, 3.11.2015), 'Rusya Krizi, Meyve Sebze Fiyatlarını Düşürdü' (Zaman, 3.11.2015), 'Avrupa İstedğini Aldı Türkiye Fotoğrafla Yetindi' (Zaman, 3.11.2015), 'Çarşı Pazar Ucuzladı', 'Papuç Pahalı!' (Habertürk, 3.11.2015) 'İş Dünyasında Rusya Korkusu' (Sözcü, 25.2015), 'Piyasalara Uçak Düştü Borsaya Faturası 22 . 5 Milyar Lira Savaş Korkusu THY'nin Kaybı Büyük Ruble, TL'den Dirençli 'Merkez Baskı Altında Kalır' (Sözcü, 25.2015). Askeri İlişkiler Dondurdu' (Cumhuriyet, 25.11.2015), Krizin Faturası Ağır Olacak' (Cumhuriyet, 25.11.2015), Rusya İle Yaşanan Krizde Hükümetten Geri Adım Geldi' İletişim Kazası' (Cumhuriyet, 26.11.2015) 'Kılıçtaoğlu Erdoğan'a Sert Çıktı Bir Bekle Kardeşim Ya! '(Cumhuriyet, 26.11.2015), '10 Milyar Dolarlık Türk Yatırımı Var Mali Yapısı Zayıf Şirketler İçin Yıkım Türklerin Rusya'ya Girişleri Zorlaştı' (Sözcü, 26.11.2015), 'Rus Krizi Uzun Sürer' 'Tahammül Sınırlarındayız' 'borsa, Yaralarını Sarmaya Çalıştı' (Sözcü, 26.11.2015), 'Ticaret Durma Noktasında Rusya Türk Mallarının Girişini Durdurdu Makine Düştü Turizmde Ağır Kayıp dev Projeler Tehlikede' (Cumhuriyet, 26.11.2015), 'Ruslar, Türkmen Dağı'nı Daha Şiddetli Bombalıyor' (Sözcü, 26.11.2015), 'Rusya, Suriye Sınırımıza Uzun Menzilli Füze Yığıyor Karadeniz'e Kadar Vurabilir' (Sözcü, 26.11.2015), 'Gayri Resmi Ambargo Silahçılar Çalışmıyor İşadamlarına Gözaltı Rusya: Akkuyu Ertelenebilir Çiçek Tır' larına Bile İzin Yok Uçak Seferleri de İptal Oldu Savaş Silahı Olabilir Rusların Çıkarı Var' (Sözcü, 26.11.2015), 'Rusya İntikam Alıyor (Sözcü, 27.11.2015), 'Ekonomik Savaş Başlattı 100' lerce Tır Bekletiliyor Ruslar İnşaat İşinden Cayabilir Uçuşlara Kısıtlama Yapacak 40 Türk İşadamı Gözaltında Kırım 30 Türk Yatırımı Donduruldu 366 bin Ton Domates İçin Alternatif Arıyor 10 Milyon Dolarlık Çiçek İhracatımız Tehlikede Rusya Türkiye İle Askeri İlişkilerini Askıya Aldı' (Sözcü, 27.11.2015).

5. 2. 1. 3. Eğretilmeler

Eğretilmeler, verilmek istenen ideolojik bilginin pekişmesini sağlayarak, kullanılan söylemin güçlenmesine neden olurlar.

24 Kasım 2015 Türk- Rus Uçak Krizi boyunca Rusya tarafından Türkiye'ye uygulanan yaptırımlar, Türkiye ile ilgili olumsuz ifadelerin daha yoğun ve dramatik bir şekilde okuyucuya aktarılmasını oluşturmaktadır. Uygulanan yaptırımlar bilgisi 'korku', 'tedirginlik', 'intikam', 'endişe' gibi insandan alınan eğretilmelerle pekiştirilirken, doğadan alınan 'askeri ilişkiler dondu' gibi eğretilmelerle de vurgulanma yoluna gidilmiştir. Türk basınında yaptırımlar için kullanılan eğretilmeler daha çok haber başlıklarında yer almış, bu da okuyucunun dikkatini çekmek ve daha çok etkilemek amacıyla yapılarak sıfır toplamlı ilişkide kaybeden Türkiye imaj dönüşümü desteklenmiştir. Van Dijk, temaların giriş cümleleri ve başlıklarda verildiğini belirterek, metnin tümünü hatırlamayan okuyucuların aklında genellikle başlıkların kaldığının altını çizmekte ve buralarda verilen kalıp yargıların ve klişelerin zihinsel çağrışım yoluyla tekrar hatırlayarak yorumlandığını belirtmektedir (Van Dijk, 1988, s. 181).

5. 2. 1. 4. Görsel ve Simgesel İnşa

24 Kasım 2015 Türk - Rus Uçak Krizi boyunca kullanılan konu ile ilgili fotoğraflar da haber metinlerinin dilsel anlamlarını destekler nitelikte kurgulanmışlardır. Kriz' le ilgili haberler içinde en az iki renkli fotoğraf vardır. Genel olarak kullanılan fotoğraflar, ikiye ayrılmaktadır. Düşen

uçak görüntüsü ve liderlerin karşılıklı açıklamaları ile Türk - Rus liderlerinin fotoğrafları. Düşen uçağın düşüşü netken, sınır ihlali bulanık görünmektedir. Burada eylemin gerekçesi silinip, Ruslar nezdinde genelleştirilen gerekçeler önem kazanmaktadır. Diğer yanda Türkiye Cumhuriyeti Devleti hükümet yetkililerinin liderinin krizle ilgili açıklamaları ve Rus hükümeti ile liderinin açıklamaları vardır. Burada da yine aynı durum gözlenmektedir. Görseller eylemin gerekçesini, failleri gizli tutmakta, fotoğraflar yapılan açıklamalardan bağımsız, içeriğini yansıtmak istedikleri tema için seçilerek verilmek istenen algının fotoğrafına odaklanmaktadır. Çünkü eylemi gerçekleştirenler herhangi bir Türk ya da başkalarıdır ve bu kimlikleri genel bir tanımlamayı içerir. Önemli olan "biz" im için eylemin ne anlam içerdiği (Rus uçağının düşürülmesi) ve buna nasıl karşılık verildiğidir. Rus uçağının düşürülmesi ve onunla gelen karşılıklı açıklamaların basındaki karşılığı basın için ne ifade ettiğidir. Ülkelerin karşılıklı açıklamalar girişmeden önceki fotoğraflarında kullanılan "düşen uçak" simgesi krizin en önemli gerekçe sembolüdür. Bu noktada gerek fotoğraflarda gerekse tek başına resmedilerek, basın tarafından bir düşen uçak fetişizmi yaratılmıştır. Düşen uçak, Tüm Türkiye'yi ve Türkleri temsil ederek 'kaybetmenin' gerekçenin kanıtı sayılmış ve bu sembol, sürekli Rusya' nın karşısında konumlandırılarak tam bir karşıtlık yaratılmıştır.

Örnekler:

_ "Aynı esnada Antalyalı Ogs ve Vasily..."Yaşanan gelişmelerden sonra Rusya'nın doğalgaz konusundaki tavrı merak konusu" başlığı ile verilen karikatürde arkasında çerçevelenmiş papaz fotoğrafı ve içki şişeleri bulunan don atlet elinde kumandayla kanepede oturan göbekli adam" Soba mı alsak...?" derken, hemen yanında fasulye ayıklayan kadın, "Fasulye de iyi çıktı" demektedir (Habertürk, 26.11.2015).

Karikatürde Rusya eğer yaptırım uygularsa çıplak, üzerinde sadece don atlet var denilecek kadar soyunmuş hâlde elimizde soba bir de fasulyenin gazı var; alternatifleri ile Türkiye'nin Rusya karşısındaki 'aciziyeti' 'Rus karakterler üzerinden' resmedilmiştir.

Karikatürle, bizde olsa olsa soba ya da fasulyenin gazı olur algısı oluşturulduğu ve Türkiye' nin Rus yaptırımlarına karşı aldıkları önlemleri küçümsedikleri, zorlayıcı diploma stratejisinin inandırıcılık başarı şartını zayıflattıkları görülmektedir.

Habertürk' ün aynı tarihli altıncı sayfanın üst kısmında kullandığı ikinci karikatürde, Rusya'nın olası yaptırımları sıralanmış, yaptırımların uygulanması halinde öngörülen kayıplardan söz edilmiş, 'Havada - Karada Sınır Harbi', başlığının arkasında heybetli Rus devlet sarayı onun önünde Putin, ayakta, kollarını açmış, bir elinde benzin döküyor; öteki elinde boğazını sıkıttığı, yolunmuş ecel terleri döken, azı açık hüngür hüngür ağlayan küçücük, zayıf, gıdasız, tavuk vardır. Acaba Putin tavuğa ne yapacak? Korkudan ödü patlamış tavuğu yakacak mı? Karikatürde, Rusya' nın elinde boğazı sıkılmış Türkiye korkak tavuk konumunda görülüyor. Rusya' nın gücü karşısında Türkiye olsa olsa böyle olur, algısı veriliyor. Güçlü Rusya, zayıf ve aciz Türkiye'yi havadan karadan kuşatmıştır. Türkiye güçlü Rusya'nın elinde kalmıştır. Hayatı Rusya' nın elindedir. Karşısında durmak şöyle dursun karikatürde, Türkiye Rusya' nın elinde, eli bile çok olur, hatta parmaklarında, Türkiye'nin 'bir sıkımlık' canı kalmıştır.

_ Habertürk' ün 3 Aralık 2015 tarihli ilk sayfanın altında verdiği karikatürde ise, halk pazarında :'Geel Vatandaş Geel...! Düşen Uçağın Malları Bunlar' ...Diye bağırarak ucuz sebze ve meyve satan esnaf vardır. Sebze ve meyvelerin üzerinde 1. 5 ve 1 L yazıyor ve liranın önünde Türk yoktur. Kriz sonrası "batan geminin malları" ile batan ve kaybeden Türkiye'dir. Öyle ki ismini bile kaybetmiştir. Devletin değer kaybeden parası vardır; devletin ismi yoktur. Ederini kaybeden mallar vardır. Karikatürün yanında kullanılan fotoğrafın üzerinde de 'Papuç Pahalı!' Yazıyor.

_ Hürriyet 3 Aralık 2015'te ilk sayfanın altında bir karikatür kullanmış, buna göre kapıyı eşine açan kadın, kapıyı açar açmaz kapıyı açacak içeriye taşıyacak kadar domateslerin içinde adeta kaybolan sevinçten dişleri ağzına varmış kocasını görür. Kocası: 'Getir Kova Leğen Ne Varsa ... Rusya Krizi Domatesi 50 Kuruşa Düşürmüş, Kapattım Bütün Pazarı !'Evini de açacak kadar domates almıştır kocası ... Kadın tepkisizdir. Yüzünde anlamlandırılmayan bir ifade vardır. İfadesi donuktur. Eşine bakakalmıştır. Karikatürde Türkiye Türkler fırsatçı, bencil, açgözlü düştüğü olumsuz durumdan bile, değersiz menfaat sağladığında içine düştüğü vahim durumu görmeyecek kadar şuursuzdur. Uçak krizinde Türkiye'nin kaybettiğini bile görmemiştir. Değersiz menfaatlerle övünmektedir. Türkiye'nin sınır ihlali vurgusu burada değersizleştirilerek boyumuza da aşan hata yanlış komikliğe varan şuursuzluk içinde bir Türkiye resmedilmiştir. Karikatürde, uçak krizindeki sınır ihlali vurgusunun domatese indirgenmesi algıyı yönlendirmenin başka bir boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Vurgunun sınır ihlali gerekçesinden alınıp başka bir temaya kaydırıldığı bunun üzerinden Türkiye, Türk insanın aşağılandığı görülür.

_ Sözcü Gazete'si 'Piyasalara uçak düştü' başlıklı 25 Kasım 2015' te 6. sayfadan verdiği haberde aşağıya düşen bir uçak fotoğrafı etrafında ' Borsaya Faturası 22. 5 Milyar Lira; Savaş Korkusu; THY' nin Kaybı Büyük, Ruble, TL' den Dirençli; Merkez Baskı Altında Kalır' başlıklarının altına uçak krizinin getirdiği kayıplar ve etki boyutları verilerek fotoğrafla aslında vurulan uçağın üstümüze düştüğü algısı oluşturulmuştur. Türkiye uçağı üzerine düşürmüştür. Sebebini de sonucunu da kendi yaratmıştır. Krizin sorumlusu Türkiye'dir. Kaybeden Türkiye'dir.

_ 26 Kasım 2015 Cumhuriyet Gazetesi 8. sayfada 'Putin' in gaz vanası bozulursa donduk' başlığının altında eski tedavülden kalkmış nostaji görünümü ilkel sanayi girişimin ilk evresi izlenimini veren tahta davul üzerinde 223 yazan eski buğday el dövme aracını andıran ne olduğu anlaşılamayan, anlamlandıramadığımız nesnenin arkasında kıyafeti ve şapkası olan Erdoğan' a benzeyen tebessüm eden poz veren işçi görünümü biri vardır. Sanayi şantiyesi desek o bile değil. Sadece şapka ile kıyafeti sanayi izlenimini veriyor. Bu karikatürün üzerinde İthalatı yapılan ülkeler ve payları, doğal gazın kullanıldığı alanlar şeklinde iki tablo gösterilmiş; Rusya'ya bağımlılık derecesi rakamlar ve yüzdelerle somut olarak ifade edilmiştir. Karikatürün hemen altında 'Rusya'nın alternatifi yok 'başlığı yer almaktadır. 223 yazısı, Ak Parti'nin 2023 Türkiye vizyonu, adamın bulunduğu ortam, çağın gerisindeki Türkiye'yi temsil etmektedir. Haberin başlığında kullanılan 'Putin' in gaz vanası' tamamlaması da Türkiye'nin Rusya'ya olan bağımlılık derecesinin 'ironik' ifadesidir.

5. 2. 1. 5. Genel Değerlendirme

Krizde basın 'Sıfır toplamı bir sonucu yol açan' ve zorlayıcı diplomasi stratejisini zayıflatan Türkiye imajı, Rusya imajından belirgin farklar içermektedir. Bunları ana hatlarıyla şu şekilde sıralamak mümkündür:

- 1) Rusya' nın ulusal çıkarları Türkiye'nin tamamen zayıf düşmesine bağlıdır. İki ülke arasında 'sıfır toplamı oyun' ilişkisi olduğu için Rusya için yararlı olacak her politika, Türkiye için zararlıdır.
- 2) Türkiye, en ufak krizde bile kargaşa içine sürüklenen siyasi, toplumsal ve ekonomik anlamda kaotik bir ülkedir.
- 3) Türkiye, beceriksiz yöneticiler tarafından yönetilen, saldırgan, küstah ve iddiacı politikacı ve gazetecilerle dolu bir ülkedir.

5. 2. 2. Zorlayıcı Diplomasi Stratejisini Güçlendirme

Özünde zorlayıcı diplomasi stratejisine başvurduğu krizler dikkate alınrsa, Türkiye'nin ya doğrudan bir tehdit karşılamaya dönük olarak veya yaşamsal çıkarlarını korumak için 'duyarlılığı' ön plana çıkmaktadır. Bu bakımdan güvenlik ve ulusal çıkar kavramları birbirlerini bütünleyici bir işlev görmüşlerdir (Aksu, 2008, s. 43). Türk yazılı basın içerisinde de bu duyarlılığa sahip gazeteler devletle uyumlu işbirliğine dayalı 'ortak bir iletişim dilini' söylemini gerekliliğini yerine getirmişlerdir. Türkiye'nin Zorlayıcı diplomasi stratejisinde karar vericilerin yaptığı açıklamalar basında doğrudan verilip, desteklenirse diplomasi güçlenir.

5. 2. 2. 1. Tematik Yapılar

24 Kasım 2015 Türk - Rus Uçak Krizi sonrası basındaki Türkiye temsilinin değişim sürecinde haber metinlerinde vurgulanan temalar, aynı zamanda Türkiye'nin zorlayıcı diplomasi strateji söylemini de içinde barındırmıştır. Buna göre; *"Tarafımızdan uçağın uyarılması esnasında milliyetinin bilinmediği, ısrarla yapılan ve 10 kez tekrarlanan çağrılarımıza cevap vermemesi üzerine hava sahamızı ihlal eden uçağa yönelik ilgili angajman kuralının uygulandığı, pilotların bulunması ve kurtarılması yönünde Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Türk Silahlı Kuvvetleri olarak yoğun gayret gösterildiği, olayla ilgili her türlü soruya cevap verilmiş, Rus tarafınca anlaşılması için radar iz haritaları kullanılarak konu anlatılmış ve her türlü bilginin paylaşılmasına hazır olunduğu belirtilmiş, ayrıca daha önce yapılan toplantılarda Rus tarafına angajman kurallarına uyulması konusunda Türkiye'nin hassasiyetinin iletildiği tekrar hatırlatılmış, milliyeti bilinmeyen bir uçağın ikazlara rağmen Türk hava sahasına yaklaşması halinde angajman kurallarının otomatik olarak yürürlüğe girdiği tekrar ifade edilmiştir"*.

Bu ana temalar etrafında şekillenen diğer bir önemli tema, *"Türkiye'nin kararlı, haklı, modern, istikrarlı, tutarlı, Rusları seven, barış yanlısı, güçlü, dinamik, reformcu, Avrupa yolunda yol gösteren politikacı, asker, sanatçılar, güçlü lider 'Erdoğan' varlığı"* dır. Bu tema, özellikle yapılan röportajlar ve onların demeçlerinin basında sıkça yer almasıyla oluşturulur. Basında temsil edilen açıklamalarına yer verilen Ruslar ise, *'her zaman' Türkler' le ilgili olumlu yargılara sahip olmuşlardır ve sorunun diplomasiyle çözülmesi konusunda Türkiye'yi desteklemektedirler. Türkiye'deki deneyimlerini 'Kardeş' bir devlet olarak kamuoyu ile paylaşmak istemektedirler. Rus gelinler, turistler ve devlet adamlarıyla yapılan röportajlarda da ortak geçmişe yapılan vurgularla iki milletin benzerliği öne çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu bilgi, hem Rus halkını hem de bağlı buldukları kurumlar çerçevesinde Rusya'yı temsil eden kişilerin diplomatik dili kabulünde oynayacakları rol nedeniyle basında çokça vurgulanmıştır.*

Rus dostların *'görünür'* kılınmasıyla ortaya çıkan bu temalar, Rusya'nın Türk basınındaki temsilini içeren iletişimi açık tutma sürdürme, kamuoyu desteği algılamalarını pekiştirirken, Rusya ile ilgili haberlerin kurgulanışında da belirgin bir farklılık gözlenmeye başlanmıştır. Bu sunumla ortaya çıkan *'dost ülke'* teması ile birlikte Rusya Türkiye'ye örnek olan ve menfaatleri Türkiye ile aynı noktada buluşan *'müttefik komşu ülke'* olmaya doğru bir değişim geçirmiştir. Burada *'tarihin tarihte kaldığı'* temasının yinelenmesi ya da *'zaten iki ülkenin dost olduğu'* bilgisinin verilmesi halklarla ilgili verilen bilginin devamı niteliğindedir. *'Halkların kardeşliği'* temasında olduğu gibi burada da *'Rusya'nın Türkiye'nin (artık veya her zaman) dostu olduğu'* bilgisi önem kazanmaktadır. Türkiye, Rusya ile askeri, siyasi, toplumsal ve ekonomik olarak *'eşit'* veya daha *'ileri'* düzeyde olan bir ülkedir. Türk -Rus ilişkileri ise, *'sıfır toplamlı bir oyun'* ilişkisi olarak görülmemekte, her iki ülkenin *'ortak menfaatleri'* olmasıyla birlikte yeniden tanımlanmaktadır. Özellikle *'öldürülen Rus pilota Türkiye'de resmi tören yapılması ve pilotu resmi törenle karşılayıp, uğurlama, 'Rus uçağı olduğunu bilseydik uyarı şeklimiz farklı olurdu'* ve *'Rusya bizim dostumuz'* bilgisi ülkelerin *'yeni'* ilişki düzeyini göstermek amacıyla verilmek istenmiştir.

Türkler ve Ruslar zaten birbirlerine çok *'benzemektedir'* ler ve aslında Rus *'biz'*, *'biz'* de Rus'tur. Görüldüğü gibi iki ulus, *'krizden sonra'* birbirleri ile iç içe geçirilerek *'neredeyse 'tek bir ulus'* olarak

sunulmuşlardır. Bu durum katı bir '*düşman*' algısının değişmesi için tam bir '*dostluk*' söyleminin yaratılması yolunun kullanıldığını gösterir. Basındaki bu bakış açısı aslında ulusal kimliklerdeki patolojik bir sorunu göstermesi açısından da önemlidir. Çünkü buna göre, eğer bir ulus '*dost*' olarak görülecekse iki ulus arasındaki benzerlik, '*düşman*' olarak görülecekse iki ulus arasındaki zıtlıklar ve farklılıklar öne çıkarılmaktadır. Bu durum kimliklerin farklılıkları kabul etmemesine yol açar, iki ulus arasındaki kültürel alışverişe darbe vurur ve gerçeklikten belli ölçülerde uzak olduğu için de diyalog ile sorunların çözümlenmesi sürecinin sağlıklı işlemesine yol açar. Çünkü sorunlar benzerliklerden değil, farklılıklardan kaynaklanır (Millas, 1998, s. 34). Bu temanın okunabilecek yan anlamları ise, '*ortak dostane ilişkilerin bizi kültürel olarak benzer kıldığı ve iki halkın kardeş (akraba) olduğu*', '*iki halkın – krize rağmen - birbirlerini çok sevdiği ve krizin de artık yeni bir temiz sayfa olarak görülmesi olumlu yönde ilerlemesi talebi*', '*iki ülkenin halklarının dost olduğu ve barış istediği*' bilgileridir. Bu temanın oluşumunda sıklıkla kullanılan ve vurgulanan kelimeler '*dostluk*', '*barış*', '*kardeşlik*' kelimeleridir.

Bunun dışında, dünya ülke liderlerinin NATO, BM temsilcilerinin '*sağduyu çağruları*', '*diyalog ve diplomasi ile çözümlen*' ve Türkiye'ye destekleri ile ilgili haberlere de sıkça yer verildiği gözlenmektedir.

Sonuç olarak incelenen dönem boyunca Türk basınında Rusya ile ilgili haber metinlerinde vurgulanan bu temalar, Rusya imajının krizden sonra '*biz*' den ve '*dost*' ülke temsiliyle dönüşüm geçirdiğini gösterir. Buna göre, Rusya (Ruslar), dost, kardeş, iyi niyetli, '*biz*' im gibi, Avrupalı, barışçıl, komşu, müttefik, sevgi dolu, yardımsever, modern bir ülkedir. Bu temalardan hareketle krizi '*diyalogla çözmek*' bilgisi basında verilen en önemli temalardan birini oluşturmaktadır.

5. 2. 2. 2. Cümle Yapıları ve Sözcük Seçimleri

Haber başlığına çıkan alıntılar, haberi yazan kişinin yorumunu katmadığı durumda kendi düşüncesini ve vermek istediği mesajı iletmek amacıyla yapılan konuşmadan seçilirler. Bu seçim de tıpkı konuşmanın dolaylı anlatımındaki anlatım yapısındaki gibi belli bir söylem içerir. Sözlerin ilk ağızdan aktarılması da onun sözlerine verilen önemi ve dolayısıyla inanılır bir pozisyona yerleştirildiğini gösterir. Aynı zamanda anlatıcının yorum yapmaktan çekindiği, şeffaf ve anlatıcının silindiği haberlerde, kullanılan dil adeta nesnellüğün dili olmakta ve kaynaktan yapılan ise belirginlik söz konusudur (İnal, 1996, s. 109).

Gazetelerde konu ile ilgili yer alan haberlerin başlıklarına çıkan alıntılarda da Türkiye'nin, '*haklı*', '*kararlı*', '*sabırlı*' ve '*diplomasiden yana*' olduğu teması öne çıkarılmak istenmiş, iki ülke arasında '*defaatle*' izah edilen, '*angajman kuralları çerçevesinde saygı duyulması gereken hem uluslararası hakkı hem de ulusal*' görevini yerine getirdiği vurgulanmış, Türk hükümetinin, siyasi iktidarın 24 Kasım 2015 Türk - Rus Uçak krizi ile ilgili demeçleri, açıklamaları önem kazanmış ve hem siyasi iktidarın hem de Türkiye'deki siyasi kurum ve kişilerin '*Türkiye'nin çıkarını düşünen insanlar*' la dolu olduğu bilgisi desteklenmek istenmiştir.

' Uyardık, Vurduk Sınırımızı Koruduk'(Yeni Şafak, 25.11.2015), 'Bu İlk Değil 4 Kez Bu Konu Görüldü Son Uyarısı 15 Ekimde' (Yeni Şafak, 25.11.2015), 'İhlal Var Rus Uçağını Vurduk 10 Kez İkaz Edildi İki F16 Vurdu Mesaj Açık "Her Tedbiri Alırız, Bunu Cümle Alem Bilsin" NATO: Türkiye Haklı' (Yeni Şafak, 25.11.2015), 'Sınırımızı Koruduk DAİŞ Diye Türkmenleri Vuruyorlar Aidiyeti Bilinmiyordu Kimseye Düşman Değil Hakkımıza Saygı Gösterilmeli NATO Ve ABD Destekliyor Türkiye'nin Hakkı' (Yeni Şafak, 25.11.2015), 'Sabrın Sınırı Erdoğan: Herkes Saygı Duymalı Obama: Türkiye'nin Koruma Hakkı Var' (Habertürk, 25.11.2015), 'Angajman Kuralları Çerçevesinde Gerçekleşti 'Hem Uluslar Arası Hakkımız Hem De Ulusal Görevimizdir'' (Habertürk, 25.11.2015), 'Angajman Kuralları Defaatle İzah Edildi' (Yeni Şafak, 26.11.2015), 'Rus Heyetini Bir Kez Daha Uyardı: Angajmana Uyun' (Yeni Şafak, 26.11.2015), 'Herkes Bilecek

Türkiye'nin Hakkıdır Buna Saygı Duyalım' (Yeni Şafak, 26.11.2015) , 'Angajmanda Geri Adım Yok (Yeni Şafak, 27.11.2015) 'Yüz Yüze İlk Temas Diyalogla Bu Kriz Aşılır '(Yeni Şafak, 3.11.2015).

İncelenen dönem içinde Rusya'nın üst düzey temsilcilerinin Türk basınında gerek haberleriyle gerekse de röportajlarıyla sıklıkla yer aldığı gözlenmektedir. Rusya'nın Türkiye için bir 'yavuz hırsız' olarak sunulduğu 24 Kasım 2015 Türk - Rus Uçak krizi' nde olumsuz özelliklerle dolu olan ve Putin nezdinde temsil edilen siyaset ve ordu kurumu da Türk basınında 'görünür' hale gelmiştir. Putin' in özellikleri 'haksız idealarda bulunan, yanı sıra ısrarcı, manasız ve gereksiz sonucu kötü de olabilecek çok tehlikeli güç gösterisi yapan kimse olmasıdır. Özellikle, Rusya'nın Türkiye'ye uyguladığı yaptırımlara karşı Türkiye'ye destek veren Katar yardımının Türk basınında çokça öne çıkarıldığı görülmektedir. Putin'in Erdoğan karşıtı söylemleri haksız ve temelsiz olarak tanımlanmaktadır. Bunun dışında kriz'de görev alan 64. Hükümet güçlü ve reform hükümeti olarak dinamik bir şekilde sunulmuş, Türkiye'deki iktidar ve ekibi olumlanmış ve 'istikrarlı bir Türkiye' söylemi desteklenmek istenmiştir.

'Ekonomiye Güçlü Kadro' (Yeni Şafak, 25.11.2015), 'Gıda ve İlaçta Dev Yatırımlar Gündemde' (Yeni Şafak, 25.11.2015), 'İş Dünyası Yeni Kabineyi Değerlendirdi Reform Hükümetine Güven Oyu 13 Yılın Tecrübesi Dinamizm Getirdi Ekonomi Adına Fırsat Büyüme İştahı Artacak' (Yeni Şafak, 25.11.2015), 'Onlar da Bize Bağımlı (Yeni Şafak, 25.11.2015), 'Rusya İle IŞİD Petrolde Ortak (Yeni Şafak, 25.11.2015), 'Teröre Karşı Birlik Olmalıyız (Yeni Şafak, 25.11.2015), 'Katar Rüzgarı (Yeni Şafak, 3.11.2015), 'Haklıyız Özür Yok Gerilim Tırmanmasın Kararlı Tavır Şart İhlal Var Şüpheli Yok Yavuz Hırsız Özür ve Tazminat İstiyor'(Yeni Şafak, 27.11.2015), 'Rusya Ortak Düşmana Odaklansın (Yeni Şafak, 28.11.2015), 'Cumhurbaşkanı Erdoğan, Rusya Devlet Başkanı Putin'e Tepkisini Sürdürdü: Bu Millet Kimseyi Sırtından Bıçaklamaz Mücadelemizi Göğüs Göğse Veririz "Medya Özgürlüğü, Milli Ve Manevi Değerlere Hakaret Hakkı Olarak Algılanıyor" (Habertürk, 28.11.2015), 'Rusya' ya Karşı Katar Gazı' (Habertürk, 3.11.2015).

5. 2. 2. 3. Eğretilmeler

24 Kasım 2015 Türk - Rus Krizi'nde Rusya'nın olayı sınır ihlalden alıp 'Türkiye IŞİD' ten petrol alıyor' iddiasına kaydırma çabalına karşılık eylem ve söylemlerinin haksız ve temelsiz olduğunu göstermek için 27.11.2015 tarihli Yeni Şafak Gazetesi'nde 'Yavuz Hırsız Özür Ve Tazminat İstiyor' başlıklı haberde kullanılan, 'Yavuz hırsız' Rusya'dır. Yavuz hırsız, ev sahibini bastırır atasözünden alınan bu eğretilme; suçlu kişi, şarlatan ve edepsiz ise, zarar verdiği kimseyi susturur, dahası suçlu çıkarır; sözü ile eleştirilmektedir. Kriz' de Katar tarafından verilen doğalgaz desteği ' Katar Rüzgarı' şeklinde doğadan alınan eğretilmeyle ifade edilmiştir. 64. Hükümet kabinesi ' büyüme iştahı artacak ' gibi eğretilmeyle betimlenmiştir.

5. 2. 2. 4. Görsel ve Simgesel İnşa

İncelenen tarih ve örnek alınan gazeteler itibariyle Türkiye' nin zorlayıcı diplomasi stratejisini tamamlayan görsel ve simgesel malzemeler sadece Yeni Şafak Gazetesi'nde sık ve büyük boyutlarda kullanılmıştır.

Örnekler:

_ 'Yüz Yüze İlk Temas' 'Diyalogla Bu Kriz Aşılır' (Yeni şafak, 3.11.2015).

Haberde iki ülke Rus ve Türk dışişleri bakanın fotoğrafları yan yana birlikte verilmiş, Sergey Lavrov' un tarafında 'Yüz Yüze İlk Temas 'başlığı varken, Mevlüt Çavuşoğlu ' nun tarafında 'Diyalogla Bu Kriz Aşılır' var.

Diyalogta esas olan '*karşılıklı*' konuşmadır. Haberde Türkiye'nin zorlayıcı diplomasi stratejisinde '*iletişimi açık tutma*' karşılıklılığının gereğine hizmet eden iki başlık seçildiği, kullanılan fotoğrafların yan yana kullanılmasıyla da bu algının desteklendiği görülmüştür.

Türkiye'nin zorlayıcı diplomasi stratejisinde basındaki olumlu bir Türkiye imaj üretimi ile ilgili Yeni Şafak Gazetesi'nde üç adet de karikatür yer almıştır.

Yeni Şafak 2 Aralık 2015 yirminci sayfadan verdiği birinci karikatürde, kocaman dişleri görünen bir ayı, sırtında burnu uzun sırtan küçücük çirkin bir adamla birlikte, kendi halinde sessiz, sakin, huzurlu, cami minaresi Türk bayrağı görünen, küçük ve şiirin bir kasabayı andıran denizin karşı tarafında yer alan bir yerleşim yerini, tehlikeli bakışlarla izlemektedirler. Dışarıda puslu karanlık bir hava vardır.

Gazetede kullanılan karikatürün Türkiye'nin olumlu imajına katkı sunan diplomasi ve iyi niyet çabalarını destekleyen bir karikatür olduğu görülmüştür. Buna göre, Türkiye huzurlu, barışçıl, sakin, şiirin, kendi halinde, masum küçük bir ülkedir. Buna karşılık Rusya yanlış davranandır; Rusya'nın sırtında taşıdığı kişi tehlikeli ve fırsat kollayan başka bir ülkenin lideridir. Rusya başka ülkelerin kötü emellerine, yanlış yönlendirmelerine gelmemelidir.

_ 3 Aralık 2015 Yeni Şafak'ta yirminci sayfada verilen ikinci karikatürde; kocaman siyah bir ayı, elindeki silahı şakağına dayamış, ayının başında Rus kalbağı, silahta da ay ve yıldız sembolü var ve karikatürün üzerinde '*Rus Ruleti*' yazıyor.

'Rus Ruleti' ile yapılan vurguda Rusya'nın davranışının manasız ve gereksizliğine işaret edilmektedir.

_ 25 Kasım 2015'te kullanılan üçüncü karikatürde ise kolunda ay yıldız olan bir el, bu el havada Türkmenlerin üzerindedir; havadan gelen uçağı eliyle itiyor ve uçak parçalanıyor. .

Türkiye, bu karikatürde '*Bayırbucak konusunda hassas, bir eli her zaman üzerinde, Bayırbucak Türkmenleri' ni koruyup kollayan yardım eden, onları her türlü tehlikeden koruyan mazlumun yanında yer alan dost bir ülke*' olarak sunulmuştur. Böylece Türk basınında sözel ve görsel olarak yeniden inşa edilen Türkiye imajı ve Türkiye'nin zorlayıcı diplomasi stratejisi bu karikatürle de desteklenmiştir.

5. 2. 2. 5. Genel Değerlendirme

24 Kasım 2015 Türk - Rus Uçak Krizi'nin Türk basınındaki '*Türkiye'nin zorlayıcı diplomasi stratejisini güçlendirme*' sunumu şu algılamaları içermektedir:

1) Türkiye Rus halkına karşı '*dost, kardeş, sevgi dolu, yardımsever ve hassas*' bir şekilde yaklaşmaktadır. Bu – krize ve siyasi çatışmalara rağmen – her zaman (artık) böyle olmuştur. Zaten Türk ve Rus halkları birbirine '*yakın*' dir. Türkiye'deki Ruslar Türkler de bu duruma paralel olarak çok iyi anlaşmaktadır ve Rus halkı '*biz*' dendir.

2) Rusya'da Türkiye'ye karşı izlenen politikalarda artık '*modern, Türk dostu ve pozitif*' insanlar da söz sahibi olmaktadır.

3) Türkiye Rusya'yla iyi ilişkiler kurmak ve işbirliği yapmak istemektedir. Böylece Türkiye Rusya ile '*ortak menfaatlere*' sahip, '*Rusya ile dost ve müttefik bir ülke*' dir.

4) Türkiye kendi sınırlarını koruyabilecek güçte ve kuvvettedir.

- 5) Türkiye ve Rusya arasında yaşanan kriz sadece 'iletişim kazasından' dan kaynaklanmaktadır ve bunlar Türk - Rus ilişkilerinde çözülemeyecek sorunlar değildir. Bu bağlamda Türkiye 'barış ve diyalog yanlısı' dır.
- 6) Türkiye Rusya'yı olumsuz etkileyebilecek kararları Türkiye'nin "düşmanı" olduğu için değil, kendi sınırlarını korumak için angajman kuralları çerçevesinde hem uluslararası hakkını, ulusal görevini yerine getirmek hem de egemenlik alanlarını sınırını korumak için önlem almak ve gereğini tereddütsüz yapmak zorundadır. Uçak düşürüldüğünde milliyeti bilinmiyordu.
- 7) Türkiye, Rusya'ya 'iyi niyetli' bir şekilde yaklaşmakta ve zaman zaman 'jestler' yapmaktadır. Ancak Türkiye, Rusya'dan da 'taviz' değil 'jestler' beklemekte, iki ülke ilişkilerinin 'karşılıklı jestlerle' daha iyiye gideceğine inanmaktadır.
- 8) Türkiye, hem halkı hem de dış politika uygulayıcıları ile birlikte Rusya'nın 'dostu ve kardeşi olan bir ülke' dir.
- 9) Türkiye meşru müdafaa hakkını kullanmıştır ve kullanacaktır.
- 10) Türkiye krizi diplomatik kanallardan 'doğrudan iletişim' ile çözmek istemektedir.
- 11) NATO, BM ve ABD Türkiye'yi desteklemektedir.
- 12) Türkiye iç ve dış kamuoyunun desteğini almıştır.

5. 2. 3. Krizi Körükleme Kışkırtma Yeni Bir Krizi Besleme ya da Zorlayıcı Diplomasi Stratejisini Direk Ortadan Kaldırma

Zorlayıcı diplomasisinin büyük ölçüde içerik bağımlı bir strateji olması her özgül olayda yeniden tasarlanmasını zorunlu kılmaktadır (Aksu, 2008, s. 293).

Bu bakımdan medya'nın (basının) verdiği destek oldukça önemlidir. Basının öne çıkardığı her etkili olayda Türkiye zorlayıcı diplomasi stratejisini tekrar tekrar tasarlamak zorunda kalır. 24 Kasım 2015 Türk - Rus Uçak Krizi'nde de 3 önemli özgül olay meydana gelmiştir. Başbakan Ahmet Davutoğlu'nun, Çankaya Köşkü'nde 64. Cumhuriyet Hükümeti'nin Bakanlar Kurulu listesini açıklaması, Cumhuriyet Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Can Dündar ve Ankara Temsilcisi Erdem Gül'ün tutuklanması diğer bir olay da Diyarbakır Barosu Başkanı Tahir Elçi'nin öldürülmesidir. Basının, Can Dündar ve Erdem Gül'ün tutuklamalarında 'devlet destekli terörizm', Tahir Elçi'nin öldürülmesinde 'devlet terörü', '64. Hükümetin kurulmasında 'Erdoğan diktatörlüğü' söylemi ve oluşturduğu olumsuz Türkiye imajı Türkiye'nin zorlayıcı diplomasi stratejisinde kullandığı "Meşru müdafaa hakkını" ve buna yönelik ulusal, uluslararası desteği doğrudan etkilediği, Türkiye'yi 'tehlikeye' attığı için stratejiyi güncellemesi ve savunma alanını genişletmesi gerekmiştir.

5. 2. 3. 1. Tematik Yapılar

Kriz boyunca basın tarafından sunulan ana temalar, 'krizin kaynağının ve devam nedeninin Türkiye olması', 'kriz boyunca Rusya'nın soğukkanlı, Türkiye'nin tedirgin ve çelişkilerle dolu görülmesi', 'savaş çıkarma tehdidiyle Türkiye'yi bitirecek güçlü olan tarafın Rusya olması', 'krizden Rusya'nın galip, Türkiye'nin mağlup çıkması', 'Türkiye'nin karmaşa içine sürüklenmesi' dir. Bu ana temaların yanındaki yardımcı temalar ise, 'Türkiye'nin dünya özellikle ABD tarafından kullanıldığı', 'ABD'nin Türkiye'ye karşı Batı'da entrikalar çevirmesi', 'AB, NATO ve BM'nin Türkiye konusundaki taraflılığı' nın samimi olmadığı ve 'hükümetin sürekli yeni krizlerle Türkiye'yi huzursuz etme isteği' dir.

Türkiye'nin, hükümetin krizin ana nedeni olduğu gazeteler tarafından sürekli vurgulanmıştır. Buna göre, 'yok yere kriz çıkaran' hükümetin yegane amacı, sınır ihlalinin bahane ederek bir 'oldu-bitti' ile Türkiye'yi Orta Doğu bataklığına sürüklemektir. Hükümetin dış politikası iflas etmiştir.

Türkiye, saldırgan, ne yaptığını ne istediğini bilmeyen, ,dengesiz, karmaşık istikrarsız bir hükümet ile yönetiliyor; hükümet hayalperestir. Rasyonel davranmıyor. Osmanlı hayali kuruyor. Türkiye güvensiz, insan haklarına saygısız, basın ve ifade özgürlüğünün en önemlisi de can güvenliğinin olmadığı bir yer. Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayip Erdoğan da mecaraperest, 'diktatör', Türkiye ve dünya için büyük tehlikedir. Gazetelerin bu konudaki tavırları ise oldukça çelişkilidir.

24 Kasım 2015 krizden önce hatta aynı gün yazılı basın, Bayırbucak Türkmenlerine yönelik saldırılar ve sınır ihlalinin kabul edilemez olduğu, bu sınırları koruma ve sahip olabilme kavgası bizzat basın tarafından verilerek, hükümete adeta daha ne duruyorsunuz? Şeklinde bir eyleme davet edilir, sınır ihlali en önemli konuma yükseltilirken, hükümetin bu konuda pasif davrandığı, eyleme uygulamaya geçmediği, her şeyin sözde kaldığı şeklinde yoğun ve sert eleştiriler varken, krizden hemen sonra bu defa basın krizin gerekçesini 'yok yere kriz' deymi ile sınır ihlali önemsizleştirilip Türkiye'nin, hükümetin sıradan bir kaprisi olarak değerlendirdi. Kriz sonrası Hürriyet Gazetesi yazarı Ahmet Hakan 'yok yere kriz ' ifadesindeki krizin başlangıcındaki saçmalık Türkiye'ye, krizin sonundaki haklılık ise Rusya'ya atfedilmiştir. Krizde Rusya'nın haklılaştırılması ve Türkiye'nin kuvvet kullanma tehdidiyle cevap verilmek istenmesinin nedeni ise, Rusya'nın krizi çıkararak Türkiye'yi 'tahrik' etmesidir. Sınır ihlali bu bağlamda bizzat tehlike değil de tahrik olarak gösterilmiştir. Tahrikte kanmayabilirsün seçeneğine olumluluk atfedilse de buradaki olumluluk aslında 'sınır ihlaline göz yumabilirdin' seçeneğinden başka bir şey değildir. Tüm uyarılara rağmen sınır ihlaline devam eden Rusya Türkiye'ye göz yumaktan başka seçenek bırakmamıştır. Basının bu anlamda 'göz yummak' daha iyi bir stratejiydi; seçeneğini dayattığı görülmektedir. Bu dayatmanın Türkiye'nin zorlayıcı diplomasi stratejisini etkileyen en önemli tema olduğunu söylemek mümkündür. Bu temada 'tahrik', 'taciz', 'gaza gelen' 'İŞİD ve 'teröre ve teröriste destek veren' gibi olumsuzluk içeren kelimeler Türkiye ile ; 'güçlü', 'sırtından vurulan dost' vb. olumluluk anlamı içeren kelimeler ise Rusya ile en çok kullanılan kelimelerdir. Ayrıca Türkiye, Rusya karşısında konumlandırılarak, Türkiye'nin NATO, BM, AB desteği yok sayılmıştır. Türkiye'nin uluslararası hukuktan doğan hakları yok farz edilmiştir. Bu anlamda 'yalnız ve güçsüz Türkiye' algısı oluşturan temalara geniş yer verilmiştir. Türkiye tek başına Rusya karşısında küçük ve zayıf bir ülke olarak konumlandırılmıştır.

5. 2. 3. 2. Cümle Yapıları ve Sözcük Seçimleri

5. 2. 3. 2. 1. Başbakan Ahmet Davutoğlu'nun, Çankaya Köşkü'nde 64. Cumhuriyet Hükümeti'nin Bakanlar Kurulu listesini açıklaması olayının sunumu

'Öteki' ulusla ilgili sahip olunan önyargılar büyük çoğunlukla o ulusla yaşanan geçmiş kötü anı ve olayların sürekli hatırlatılması yolu ile oluşturulurlar. Bu önyargılar o ulusun 'biz'e karşı 'değişmez' tutumları olduğu varsayımı ile hareket eder. Türk hükümetinin yönetim tarzının biçiminin Osmanlı uygulamalarıyla ilişkilendirilmesi ulusal tarih algılamaları geçmişte ve bugünde yaşanan birçok sorunun ulusal kimlikte yinelenmesi yolu ile canlı tutulur ve yaşanan gerginlikler geçmişin tekrarı gibi algılanarak bu nedenle karşılıklı yaratılmış imajların 'doğal ve sürekli' olarak görülmesine yol açarlar. 24 Kasım 2015 Türk - Rus uçak krizinin temsilinde de basın tarafından tarihsel göndermeler özellikle iki ülkenin karşılaştırıldığı haberlerde sıklıkla yapılmıştır. Bu, Türkiye'nin 'ezeli Osmanlı' olduğu algılamasının yeniden üretilmesine sebep olmuştur.

En çok gönderme 'Osmanlı'yadır. Böylece, Türkiye'nin yönetiminin Osmanlı'nın devamı 'kabinede 96 yıl sonra ilk damat' bilgisiyle hatırlatılır. Haber metinleri içinde bu göndermenin yapılması için kullanılanlar ise, 'saray', 'sarayın damadı', 'sarayın dediği', 'sarayda adalet yok' gibi cümleler ve kelimelerdir. Bir de siyasal iktidarı hanedan olarak tanımlanmasına da mutlak yönetim tarihi

algılamasının bir yansıması olarak bakılabilir. ‘*Saray’ın verdiği listeye,*’ *bağımlı hükümet,*’ *‘Erdoğan istediği isimleri kabineye taşıdı’* ifadesi ile Türk hükümeti cumhurbaşkanı Osmanlı padişahu gibi gösterilmek istenmiştir. Tek iradenin uluslararası karşılığı *‘diktatörlük’* olarak görülmektedir.

Osmanlı’ya yapılan göndermeler dışında bu *‘ezeli zihniyet’* hükümet, demokrasinin olmadığı keyfi yönetimin egemen olduğu, uçağı düşürme olayının da şahsi bir sorun olduğu algısını oluşturacak hatırlatmalar yolu ile basında yer almıştır.

5. 2. 3. 2. 1. 2. Diyarbakır Barosu Başkanı Tahir Elçi’nin öldürülmesi olayının sunumu

Devlet terörü desteklerse, bu tür desteklemeye *‘devlet destekli terör(izm)’* denmektedir, Devletlerin iç siyasette olduğu gibi dış siyasetlerinde de terörizmi bir araç olarak kullanmaları mümkündür. Devlet terörü, demokratik olmayan ülkelerde daha yaygın olarak kullanılan bir uygulamadır. Devlet terörünün olduğu yerde devlet faili meçhulleri ortaya çıkarmaktan sorumlu olduğu için de faili meçhuller meçhul olarak kalmakta ve devlet temiz kalmaktadır.

Türkiye’ye yönelik saldırılarda bulunan terörist ve terörist destekçileri tarih algılamalarında devlet, *‘tarihi düşman’* olarak kurgulanır. Buna göre, devletin adaletsiz, göz yuman uygulamaları, zulmü, halk - devlet karşıtlığı ilişkilerinin geçmişteki halidir. Bu benzetme *‘faili meçhullerin çok’* olduğu bilgisiyyle birleşmiş ve Tahir Elçi’nin öldürülmesinin basın tarafından bir *‘devlet oyunu’* olarak haber metinlerinde sunulmuştur. Devlet *‘entrikacı’* ve *‘yalancı’* bir devlettir ve halk onun *‘oyun’* larına gelmemelidir. Ayrıca devletin her fırsatta halka *‘oyun oynadığı’* algılaması, halk ile devlet ilişkilerinin *‘sıfır toplamlı oyun’* olarak görülmesi ve Türk milli kimliğinde *‘devlet sendromu’* nun yaşanması ile de birleşmekte ve olumsuz geçmiş *‘devletsizlik’* eğretilmesiyle bu algılamaları desteklemektedir.

Devletsiz Toplumlar (stateless societies) özellikle merkezi bir devlet otoritesinden yoksun, bölünmüş veya reissiz toplumları ifade etmek için kullanılan genel bir kavramdır. Günümüzde de bazı geri kalmış Afrika toplumlarının siyasi, ekonomik, dini, sosyal ve kültürel yapısının analizi yapılırken tanımlanan kavramın otorite boşluğu, kimsesizlik, adaletsizlik, tek kişinin iradesinin hakim kılındığı, çeteleşmenin artığı, hukuksuzluğun karmaşanın, kargaşanın, terör, teröristin kol gezdiği ve eksik olmadığı, düşünce ve ifade özgürlüğünün, demokrasinin olmadığı, terör ve terörün desteklendiği, güç dengesinin olmadığı, güçlünün güçsüzü ezdiği, hak ihlallerinin hadi hesabı olmadığı ve sürekli artarak devam ettiği, mücadele, çatışma ve yasakların dinamiğinde şekillenen görünürde demokratik devlet olup da özde gerçekte de olmayan diktatörlüğün ifade bulduğu, durumun sonucu olarak kullanılan kavramın, söylemin söz birliği ile anlamının güncellenip yeniden üretildiği ve Türkiye’ye uyarlandığı görülmüştür. Buna göre haberlerde, terör, terörist, PKK ve siyasi uzantıları, devlet terörü mücadelesi çerçevesinde *‘karşı terör’* olarak doğmuştur. Bu empatinin duygusal mesajlarla verildiği gibi *‘devletsizlik’* sözcüğü ile somutlaştırıldığı görülmektedir. ‘

Bu Yaşananlar İç Savaşın Habercisi’ (Sözcü, 2.11.2015), ‘Tahir Elçi’ yi Seviyorsanız Barikatı Kaldırın’ (Hürriyet, 3.11.2015), ‘Cinayetin aydınlatılacağı konusunda şüpheliyiz’ ‘Elçi, Ömrü Boyunca Faili Meçhulle Mücadele Etti Ölümü Faili Meçhul Kalmasın Polis Kurşunu Mu?’ (Zaman, 30.11.2015), ‘Bu devlet hiçbir zaman bizim devletimiz olamadı Şehitler... Tahir Elçi... Başımız sağ olsun’ (Hürriyet, 30.11.2015), ‘Murat Belge: Demokrasinin geldiğini ben göremem herhalde Tahir Elçi, devletsizlik yüzünden öldü!’ (Zaman, 3.11.2015), ‘Diyarbakır, Elçi’yi uğurladı Onu devletsizlik öldürdü Tahir’i faili meçhuller ordusu karşılayacak’ (Sözcü, 30.11.2015), Türkan Elçi: Kınalı güvercinim ,yurtdışına çıkış yasağın artık kalktı”PKK terör örgütü değildir” açıklamasının ardından hakkında dava açıldığını hatırlattı ve ekledi: “Bugün yurtdışına çıkış yasağın kalktı. Artık özgürsün”... Barış elçisini on binler uğurladı Arkasında adalet ve barış miras bıraktı (Zaman, 30.11.2015).

5. 2. 3. 2. 1. 3. Cumhuriyet Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Can Dünder ve Ankara Temsilcisi Erdem Gül'ün tutuklanması olayının sunumu

İdeoloji, kısmı çıkarların evrensel çıkarlar olarak algılanması şeklinde tanımlanabilir. (Giddens, 1991, s. 21). Bu haberlerde de kısmı çıkarların evrensel çıkarlar olarak temsil edilmesi söz konusudur. Zira haberlerde Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak hukuka aykırı görülen eylemlerden dolayı yargılanan kişilerin evrensel değerlere atıfta bulunarak iç hukuk kurallarından doğan sorumluluklarını reddedip, algıyı evrensel değerlerle meşrulaştırma yolunu tercih ettiği, Türkiye'ye karşı ulusal ve uluslararası kamuoyunu mücadeleye çağırdıkları ve bu algının gazete haberlerinde genelleştirildiği /evrenselleştirildiği görülmektedir.

Gazeteciliği Savunmaya Geldik (Cumhuriyet, 27.11.2015), Türkiye'de dün gece gazetecilik katledildi (Sözcü, 27.11.2015), 'Ayıp - tır Yazık - tır Günah - tır!' (Sözcü, 27.11.2015), 'Şeref madalyası' (Cumhuriyet, 27.11.2015), 'Batı Kamuoyunu Harekete Geçirmeli' (Zaman, 30.11.2015), 'İstanbul'dan Uluslar Arası Özgürlük Çağrısı ' Uluslar Arası Dayanışma Çağrısı' 'Dünya özgürlüğün altına imza atıyor' (Zaman, 2.11.2015).

Basın tarafından olayın sorumlusu olarak görülen gösterilen kişi ve kurumlar görünür kılınmıştır. Erdoğan, öne çıkarılan isim; Erdoğan karşıtlığı öne çıkarılan söylem olmuştur. Böylece krizin siyasal iktidar Erdoğan tarafından çıkarıldığı bilgisi pekişmiş, Erdoğan'ı destekleyen Türk politikacıları medya ve gazeteciler ise 'kin kusan', fetva makamı (Cumhuriyet, 26.11.2015), 'saldırgan', 'küstah', 'tuhaf', 'ağzı bozuk', 'kışkırtıcı 'tetikçi', 'yargıç', 'yandaş', 'kılavuzu karga olan' (Cumhuriyet, 27.11.2015) kimseler ve kurumlar olarak resmedilmiş buna karşın Erdoğan'a muhalif kişiler, yapılar, basın ve gazeteciler ise bu eleştirilerden muaf tutulmuş ve yüceltilmiştir. Van Dijk' a göre 'biz' kategorisine girenler hata yaptıklarında, edilgen cümle yapıları ve buna benzer tekniklerle fail gizlenmeye çalışılırken, onlar kategorisine girenlerin yaptığı hatalar ise olabildiğince öne çıkarılmaktadır'' (Van Dijk, 2003, s. 352 - 372).

5. 2. 3. 3. Eğretilmeler

Olayların gazeteler tarafından sunumunda 'biz' i nitelerken kullanılan eğretilmeler özellikle Türk hükümeti ile ilgili yapılanlar, karşı tarafın bu eğretilmelerin tam karşısında gösterilmesini de beraberinde getirmiştir.

'Elçi' yi Devletsizlik Öldürdü' (Zaman, 3.11.2015), 'Gazetecilik Tutuklandı' (Cumhuriyet, 27.11.2015), 'Cumhuriyet İfadeye Gidiyor' (Cumhuriyet, 26.11.2015) eğretilmeleri, Cumhuriyetin 'tehlikede' ve 'zor durumda' olduğu bilgisini verdiği kadar, ifadeye gitmek, 'ifade almak' kötü gidişatın hesabını sormaya gitmek' hesap sorma' anlamında da düşünülebilir. Bu durumda da Cumhuriyet, Türk hükümeti karşısında 'güçlü' ve 'ayakta' bilgisini güçlendirir.

Basındaki en önemli eğretilme ise, 'Cumhuriyet safı' (Hürriyet, 30.11.2015) eğretilmesidir. Bu eğretilme yolu ile'' Türk hükümetinin özellikle Erdoğan' nın Cumhuriyete karşı 'oyun' larla dolu, sürekli Türkiye'nin ve dünyanın kötülüğünü istediği'' terör ve teröristi kullanarak Türkiye'den ve dünyadan 'ödün'ler koparmaya çalışan 'kurnaz ve çıkarıcı biri olduğu ' bilgileri verilmek istenmiş ve bu tarihi eğretilme sayesinde Erdoğan' nın, katil Müslüman ve Osmanlı zihniyetinin temsilcisi olarak Cumhuriyet' in tam karşısında 'ezeli ve ebedi düşmanı' olduğu algısı basında yerini almıştır.

Eğretilmeler, iletilerin ideolojik anlamlarının kodlanmasında önemli dilsel araçlardır (Dursun, 2001, s. 236). Kodlama, düz anlamı, kod açımı ise, yan anlamı belirtmektedir. Kod açımı, farklı grupların bu koda yüklediği anlam çerçevesinde oluşmaktadır. İdeolojinin yarattığı etki, söylemdeki mesajın belli bir yönde kodlanmasını sağlamaktadır (Üşür, 1997, s. 89).

Rus uçağının düşürülmesi ile ilgili haberde Putin' in açıklamalarını öznel başlıkla '*Kötüye karşı birlik olmalıydık*' (Sözcü, 25.11.2015) şeklinde bir eğretileme yolu ile Erdoğan'ın fotoğrafını da kullanarak vermesi Erdoğan'ın '*kötü*', '*tehlikeli*' ve '*önlem*' alınması gereken biri olarak kodlaması, '*Erdoğan'ın lider imajını*' yeniden üretir. Rus uçağının düşürülmesinin gerekçesi de CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu' nun '*Her şeye maydanoz*', '*Şamar oğlanı*' (Cumhuriyet, 26.11.2015) eğretilemesi ile tanımlanması Erdoğan'ının kötü olduğu algısını pekiştirir. '*Sarayın dediği oldu*' (Cumhuriyet, 25.11.2015), '*sarayın damadı bakan oldu*' (Sözcü, 25.11.2015) eğretilemeleri ise, Erdoğan' nın '*diktatör*' ve '*mutlak yönetim tarzı*' olduğu bilgisini tekrar tekrar vermek için kullanılmıştır.

5. 2. 3. 4. Görsel ve Simgesel İnşa

Haber metinleri, sadece yazılı metinler değildir. Haberi destekleyen ve iletisini kuvvetlendiren görsel araçlar da tıpkı yazılı cümleler gibi belli dilsel kodlamalara sahiptir ve bu kodlamaların açılımı yapıldığı zaman haberin yapısına uygun olarak kurgulandıkları görülür. Haber için kullanılan bir fotoğraf veya simgenin seçimi ve gazetede konumlandırılışı ideolojik tercihler içermektedir. Buna göre, haberde kullanılan görsel malzemeler metni yazan kişinin veya bu metni son haline getiren editör- genel yayın yönetmeninin haber için çekilen fotoğrafları medyayı etkileyen baskı unsurları ve diğer koşullar çerçevesinde değerlendirmesiyle ortaya çıkar. Başka bir deyişle gazete tarafından seçilen fotoğraf, yaratmak istediği etkiye göre boyutları ve biçimiyle oynanarak metni destekleyici bir şekilde gazetede sayfalarında yerini alır. Burada ise, görselin düz değişmeceler yolu ile inşa edildiği görülür. Düz değişmece, bir parçanın bütünü temsil etmesini sağlar. Örneğin fotoğraflanan bir sokak, sokağın kendisini temsil etmekten çok belirli bir şehir yaşamını (şehrin karmaşası, mahallenin sefaleti vb.) göstermek için kullanılır ve söylemsel anlamlarla yüklüdür (Fiske, 1996, s. 127 - 128)

Örnekler:

_'Ölü ve kurtulanların sayısı net değil, pilotlar için herkes ayrı telden çalışıyor, Türkmenler: Vurduk; Ankara: İki sağ, Rusya: arıyoruz. Tekbir getirdiler' (Cumhuriyet, 25.11.2015).

Gazete, söz konusu başlıkların altında silahlı, sakallı, iri, göbekli, ayakta duran ve ayağıyla da yüzükoyun yatan bir cesedin sırtına basan bir adam ile cesedin başında gülümseyerek oturan diğer adamın '*ceset başı pozunu*' yansıtan bir fotoğraf kullanmış ve fotoğrafın altında yer alan açıklama ise şöyle: "Sosyal medyada Türkmenlerin Rus pilotla çekildiği iddia edilen fotoğraflar yer aldı. Bu tablonun DAİŞ' in kurbanlarının kafasını kesme videosunu akla getirdiği görüldü".

Haber başlık kurgusu ve içeriyle, krizin açıklamalarındaki çelişkiye vurgu yapıldığı, Türkmenleri arkadan vuran, terörist gösterme ve Türkiye'nin teröristlere yardım eden ülke pozisyonunda Rusya'ya ve uluslararası camiaya Türkiye'ye karşı koz verildiği; kullanılan fotoğrafın, kışkırtıcı olduğu, Türkiye'yi uluslararası camiada teröre, teröriste destek veren katil Müslüman ülke imajı ve genelde '*İslam ile şiddeti yan yana gösterme*' algısı oluşturduğu; başlıkta yer verilen '*Tekbir*' kelimesinin içinin de şiddetle doldurulduğu görülmüştür.

_'Özgür gazeteciliğin tarihi sınavı', Cumhuriyet ifadeye gidiyor ' başlıklarının altında, ilk sayfadan sür manşette verilen haberde, '4 alt başlık yan yana kullanılmış:

'Silah ve Cihatçı Sevki Haberi, 4 Ayrı Suçlama, Şikayetçi: Erdoğan, 5. 5. Ay Sonra Çağırdılar' (Cumhuriyet, 26.11.2015).

Haber başlık kurgusunda, silah ve cihatçı sevki yapan Erdoğan; olay, İslam- Cumhuriyet hesaplaşması tarihi bir sınav; 4 Rabia işareti, 5. 5 İslam'ın şartı yani Müslümanlığın gereğinin bir baskısı sonucu ve Erdoğan da bu zihniyetin temsilcisi; mücadelenin '*Cumhuriyet –Cihat meselesi*' olduğu algısı oluşturulduğu görülmektedir. Haber aynı zamanda gazetelerin ve gazetecilerin ideolojik tutumunun yansımalarının çok iyi bir örneği olarak da görülebilir'. Cumhuriyet ifadeye

gidiyor', başlığının üzerinde yıldız şeklinde daha küçük verilen dişli çarkı andıran bir kutucuğun içinde "özgür gazeteciliğin tarihi sınavı" yazıyor. Burada ifadenin küçük ve dişli çark içinde verilmesinin 'özgür gazeteciliğin' asıl meseleye aracı kılındığı, asıl meselenin 'Cumhuriyet –Cihat meselesi' olduğu izlenimi vermektedir. Aynı zamanda bu haberin altında 'Rusya tırmandırıyor' başlığı ile verilen haberde tırnak içinde 'Erdoğan İslamlaştırıyor' alt başlığı kullanılmış, görselde işaret parmağını dudağına götüren, sessiz olun 'şşşş' ifadeli bir Putin fotoğrafı var. Burada Erdoğan, sessiz sedasız İslamlaştırıyor, uyanmasın kimse algısı oluşturulduğu gibi haberde Putin' in açıklamalarını pekiştiren bir fotoğrafın tercih edildiği görülmüştür.

_ Cumhuriyet Gazetesi' nde ayrıca 3 karikatür kullanılmış, alt alta kullanılan karikatürler sırasıyla şöyledir : 'Kim Kime Dum Duma' başlığıyla verilen birinci karikatürde adam karşısındaki başka bir adama diyor ki: "Çok Tutarsızlar" Nasıl onları destekliyorsun? Karşısındaki göbekli arkasında minicik kedi olan adam da : "Tutarsız Olmayı Başardıkları" için diyor.

'Çizgilik' başlığı kullanılan ikinci karikatürde de yan yana geçmiş göbekli iki kişi : "Kim Düşürdüyse Helal Olsun" ...Diyor. Düşen minicik bir yapraktır.

'Harbi' başlığı kullanılan üçüncü karikatürde ise düşen yerde dört küçük 1 büyük kağıt uçak çıkıyor.

Kullanılan karikatürlerde, Erdoğan'ın tek millet, tek bayrak, tek vatan, tek devlet anlamında kullandığını söylediği Arapça' da dördüncü, dört anlamına gelen Rabia işaretine vurgu yapıldığı bu işaretin ancak kağıttan yapılmış büyük bir uçak doğuracağı dünyanın 5'ten büyük olmadığı çünkü yine düşen uçaktan 5 uçağın çıktığını görüyoruz. Burada aynı zamanda Erdoğan'ın 'Dünya 5'ten büyüktür' sözüne 'alaycı' ve göbekli adam çizimleri ile de 'göbeğini kaşıyan adam'lara gönderme yapıldığı gözlemlenmiştir."... O göbeğini kaşır. Göbeğinin tombik olması ona mutluluk verir, Tayyip Erdoğan işte ona güvenir: 'Göbeğini kaşıyan adama' (Hürriyet, 3.05.2007). Erdoğan'ın görüşlerinin, ideolojisinin ve onu destekleyenlerin değersizliğinin yanın da oldukça tutarsız oldukları yönünde olumsuz bir algı yaratılmaya çalışıldığı görülmektedir.

_ 'Erdoğan istediği isimleri kabineye taşıdı, damada 'iyi bildiği' enerji düştü kabinede 96 yıl sonra ilk damat Davutoğlu yerini korudu Erdoğan ve Davutoğlu arasında süren pazarlık beklendiği gibi sonuçlandı' (Cumhuriyet, 25.11.2015). Başlıkları ile verilen haberde kullanılan fotoğrafta başbakan masada iktidar konumunda başta oturuyor, kenar sandalyede de Erdoğan kabine listesini imzalıyor. Fotoğrafın altında 'Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 64. Hükümet listesini dün imzaladı' şeklinde bir başlık var.

Başlıkta kullanılan '96 yıl sonra', ifadesi gazetenin Türkiye Cumhuriyeti devletini Osman İmparatorluğu olarak gördüğü ve tarihi bir gönderme yaptığı fotoğrafla da algının desteklendiği görülmektedir. Cumhuriyet' in kullandığı bu fotoğrafın ertesi gün aynı algıyla Sözcü' de de kullanıldığı tespit edilmiştir. 'Beğenmezsem silerim 'pozu (Sözcü, 26.11.2015) başlığı ile verilen fotoğrafın üzerinde de "Masadaki silgi dikkat çekti" şeklinde bir ifade yer almaktadır.

5. 2. 3. 5. Genel Değerlendirme

24 Kasım 2015 Türk - Rus uçak krizi boyunca incelenen gazeteler krizi körükleme, kışkırtma yeni bir krizi besleme ya da zorlayıcı diplomasi stratejisini direk ortadan kaldırma çerçevesinde, basın Türkiye' de siyasal iktidarın, teröre ve teröriste yardım eden, diktatörlük uygulamaları, yanlış Suriye politikaları ile Türkiye'nin çıkarlarına zarar verici faaliyetlerde bulunduğu savları basında da öne çıkan haberlerdendir. Buna göre Türkiye, terörist örgüt ve bu örgütün destekçisi terörist devletlerle ilişkilerini iyi tutarak, aslında Türkiye'yi yıpratmaya çalışan ve iç karışıklıklarından faydalanmak isteyen 'bölücü' ve 'terörist' siyasal iktidardır. Can Dündar ve Erdem Gül'ün tutuklamalarında 'devlet destekli terörizm', Tahir Elçi'nin öldürülmesinde 'devlet

terörü ',64. Hükümetin kurulmasında 'Erdoğan diktatörlüğü' vardır. Hatta Cumhurbaşkanı bile IŞİD' ten petrol almaktadır. Türkiye terörist faaliyetlere adı karışmış bir ülkedir. Sınırimız güvenli değil; savaşın eşiğindeyiz. Ayrıca, kriz sonrası uygulamalarıyla da siyasal iktidar, Türkiye üzerinde 'her zaman' 'kötü' emelleri olacak olan ve Türkiye'ye sürekli 'huzursuzluk ve güvensizlik veren' bir iktidardır. Bu bağlamda krizle ilgili siyasal iktidar tarafından yapılan açıklamalara Türkiye'nin söylediklerine inanılmadığı ve açıklamalarının desteklenmediği görülmüştür. Muhalefetin ifadesiyle Erdoğan 'her şeye maydanoz ' dur, 'şamar oğlan' ve 'fevri', 'kışkırtıcı' dır. Böylece bugünün ve dünün düşmanı aynı zamanda yarının düşmanı da olmakta, siyasal iktidar ve Erdoğan 'ezeli ve ebedi düşman' olarak tanımlanmaktadır.

'Meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için öncelikle terör eylemlerinin bir başka devlet tarafından lojistik, siyasi, hukuki ve mali olarak desteklenmesi yani söz konusu terörün devlet-destekli terör sınıfına dâhil olması gerekmektedir' (Taşdemir, 2006, s. 46, 137 - 140).

Yazılı basının söylemleri analiz edilen olaylar karşındaki tutumu, krizde meşru müdafaa hakkının Rusya lehine evrilmesine, Türkiye'nin krizde "meşru müdafaa hakkımı kullandım" gerekçesini ortadan kaldıran, Türkiye'nin ulusal ve uluslararası kamuoyunun, hukukun nezninde mahkum edilmesi, yargılanması, sorgulanması tartışmasına yol açmıştır. Yazılı basın bu tutumu krizde ulusal ve uluslararası desteğin yanında özellikle NATO, BM ve ABD desteğinin bu bağlamda olumsuz olarak değişme olasılığının 'gerekçesini' doğurmuştur.

6. Sonuç - Tartışma ve Öneriler

Türkiye'de uluslararası kriz sonrası zorlayıcı diplomasi stratejisi ve yazılı basın tutumuna ilişkin "24 Kasım 2015 Türk - Rus uçak krizi örneğinde "24 Kasım 2015 tarihinden, 3 Aralık 2015 tarihine kadar; farklı haber, söylem ve ideolojilere sahip ulusal gazetelerde: Liberal: Hürriyet, Habertürk; - Laik / Kemalist: Cumhuriyet, Sözcü; - Radikal / Dini: Zaman, Yeni Şafak yer alan 24 Kasım 2015 Türk - Rus Uçak Krizi ile ilgili haberler, araştırmanın yapıldığı tarih itibariyle ideolojik duruşları göz önüne alınarak Van Dijk 'in ortaya koyduğu söylem analizi; yöntemiyle incelenmiştir. Buna göre, Türk - Rus ilişkilerinde gerginlik yaratan olaylar özellikle Cumhuriyet, Sözcü ve Zaman gazeteleri tarafından işlenmiş manşete sayfalara taşınmış, Hürriyet ve Habertürk gazeteleri tarafından bir o tarafa bir tarafa desteklenmiştir. Haber metinleri iki ülkeyi de değerlendiren daha 'özel' bir söylemle kaleme alınmış, bu da gerginlikleri büyütme hizmet etmiştir. İki ülke arasındaki krizi, kriz boyunca Türkiye'nin zorlayıcı diplomasi stratejisine göre tutarlı bir şekilde yer veren, Türkiye lehine söylemini güncelleyen tek gazete Yeni Şafak Gazetesi'dir. Buna göre, 'yazılı basın' ,Türkiye'de uluslararası kriz sonrası zorlayıcı diplomasi stratejisi uygulanırken kendi ülkesinin taraf olduğu, iletişimin sadece medya üzerinden yürütüldüğü, medyanın özellikle ulusal yazılı basının haberlerdeki başlıklarının uluslararası medyaya taşındığı, bu bağlamda her mesajın Türkiye için hayati önem taşıdığı, riskli bağlayıcılığı olduğu, karşı tarafın tüm ısrarlara rağmen telefon dahil her türlü iletişimi reddettiği, medyanın 'hayati önem arz ettiği' , 'Türkiye'nin adeta medyanın insafına kaldığı ve ülkeyi savaşa götürece kadar ciddi uluslararası bir krizde bile', ideolojik bir tutum sergilediği ve ideolojilerine göre bir tutum belirledikleri', ideolojinin devletin önüne geçtiği, krizde devletle ideolojik bir bağı olup olmaması noktasında kendini konumlandığı ve tavırlarının buna göre şekillendiği 'gözlemlenmiştir'. Kriz sonrası karar alma sürecinde yer alan kişilerin (Cumhurbaşkanı, Hükümet, Başbakan, Başbakan Yardımcısı, Dışişleri Bakanı, Milli Savunma Bakanı, Genel Kurmay Başkanı) yazılı basın yer alan zorlayıcı diplomasi bağlamındaki açıklamaları ve mesajları, yazılı basının ideolojik duruşu ile yeniden şekillenmiştir. Buna göre, kendilerini siyasal iktidara ideolojik olarak yakın hissedenlerin, Türkiye'nin zorlayıcı diplomasi stratejisini destekledikleri ve stratejinin söylemini güçlendirdikleri, ideolojik olarak karşı duranlarında krizi fırsat bilip iç muhalefet, siyasi iktidarı yıpratma, Türkiye'yi ulusal ve uluslararası camiada zor durumda bırakma, kendi ideolojilerini

benimsetme ve siyasal iktidardan kurtulma aracı olarak kullandıkları, zorlayıcı diplomasi stratejisini zayıflattıkları ya da Türkiye'nin zorlayıcı diplomasi stratejisini direk ortadan kaldırma, krizi körükleme, kıskırtma ve yeni bir krizi besleme yönünde zorlayıcı diplomasi stratejinin başarısında olumsuz bir etki yarattıkları görülmüştür. Bazı gazetelerin de 'yüzer gezer bir tutum içinde olduğu tespit edilmiştir. Güç dengesi değiştikçe söylem değişmiştir. Araştırmada ayrıca gazetelerin ideolojik anlayışlarını gerçekte örtükleri, toplumda bilinmek istedikleri, meşru, kabul gören, uluslararası hukukta ve toplumda bir karşılığı olan ideolojiyi görünür kıldıkları, vurguladıkları ve kendilerini bu ideoloji ile tanımladıkları ama yaptıkları haberlerde gizli, örtük ve gerçek ideolojilerinin açığa çıktığı görülmüştür. Gazetelerdeki bu çelişkili durumu zaman zaman karmaşaya neden olmakta, söylem ve eylem tutarsızlığının okuyucuda şaşkınlık yarattığı gözlemlenmiştir. Gazetelerde ideolojilerin iç içe geçmişliğinin yansımaları da görülmüştür. Ayrıca araştırmada dikkat çeken diğer bir husus da gazetelerin ulusal hukuku, devleti, siyasal iktidarı tanımadıkları; kendilerini uluslararası hukukun normlarına ve batılı ülkelerin anlayışlarına göre sundukları ve Türkiye Cumhuriyeti Devlet' ine karşı 'biz' ve 'onlar' olarak 'ötekileştirdikleri', 'ayırtdıkları', 'böldükleri', konumlandıkları, sorumluluğu da devlete yükledikleri, eleştiri sınırlarının ötesinde devleti, siyasal iktidarı, açıkça suçladıkları aşağıladıkları bütün bunları da '*gazetecilik sıfatıyla*' yaptığı görülmüştür. Öyleki bu gazetelerden Zaman Gazetesi Fetullahçı Terör Örgütü / Paralel Devlet Yapılanması' nın medya temsilcisi olarak 15 Temmuz 2016' da Türkiye'yi ele geçirme, darbe, terör ve terörist faaliyetleri fiilen yapma girişiminden sonra "Olağanüstü Hal Kapsamında Alınması Gereken Tedbirler ile Bazı Kurum ve Kuruluşlara Dair Düzenleme Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" ile 27 Temmuz 2016'da kapanacaktır. Bu durum gazetelerin nelere aracı kılınabileceğinin üst boyutu olarak karşımıza çıksa da önemli bir sorunu da beraberinde getirmiştir. Gazetelerin, ideolojik yarışının ve devlet karşısındaki meydan okuma, güç ve güç gösterisinin sınırının gazetecilik mesleğini nereye götürdüğüdür.

Medyanın (yazılı basın) tutumu gazetecilik, basın bir ideolojiye açıkça görünür şekilde aracı kılındığında, gazeteciliğin bütün çizgileri kaldırılıp, adeta gazetecilik görünmez bir hal aldığı tartışılmaya açılmaktadır.

Günümüz ideolojik basın ve gazetecilik karşında devletin bile savunmada zorlandığı gazetecilerin birbirlerini ' tetikçilik 'yapmakla suçladığı, gazetecilik gücünün adeta taşıdığı bir ortamda kişileri basına karşı kim koruyacak? Sorusu da basının geldiği noktanın dehşeti ve ideolojik etkinin, gücünün boyutunu gözler önüne sermektedir. '*İdeolojiye giydirilen gazetecilik zırhu* ' tamamen görünür kılınırken, eleştiriler, tartışmalar, yaptırımlar, karşılıklı suçlamalar, sorumluluk bilinci ve etik anlayış gazeteciğin sınırları üzerinde yeniden düşünme, sınırlarını yeniden belirleme gereğini ortaya koymuştur. Öyle ki yeni ulusal ve uluslararası basın yasalarıyla, gazetecilik nedir? Haber nedir? Gazetecinin haber yapma sınırı nerde başlar nerde biter? Gibi sorulara tekrar ve net cevap aranması, gelinen noktada her anlamda '*gazeteciliğin güncellenmesi*' gerekmektedir. Mevcut yasalar ve düzenlemelerin günümüzde basının geldiği noktada yetersiz kaldığı görülmüştür. Basındaki bu görünür karmaşa bitmeden, basındaki tartışmalar da bitmeyecektir. Sınır ihlalleri, sınır net olunca ortaya çıkar. Bu bağlamda basının net bir çizgiye ihtiyacı olduğu görülmektedir. Yoksa gazetecinin durumu milli maçta kendi kalesine gol atan oyuncunun gelen tepkilere ben işimi '*futbolculuk*' yaptım, demesine ve onun üzerinden açılacak tartışmalara benzeyecek ve basın hep gebe kalacaktır.

Kaynakça

- Aksu, F. (2008). Türk Dış Politikasında Zorlayıcı Diplomasi, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
Arı, T. (2001). Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, İstanbul: Alfa Yayınları.

- Ayman, S. Gülten. (2000). Tırmandırma Siyasetine İlişkin Bir Örnek: S-300 Krizi, Ankara: Avrasya Bir Vakfı, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Carlson, J. (2007). "The Failure of Coercive Diplomacy: Strategy Assessment of the 21th Century", <http://ase.tufts.edu/hemispheres/2005/carlson.doc>
- Craig, Gordon A. George, Alexander L. (1997). Güç ve Devlet Yönetimi: Günümüzün Diplomatik Sorunları, Ankara: Dış Politika Enstitüsü.
- Deren van Het Hof S. ve Açıkalin Ö (2007). 2007 Seçimleri Basın Reklamları: Anaakım Gazeteler ve Merkez Partiler, Türkiye Sosyal Bilimler Derneği 28 - 30 Kasım 2007 10. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi'nde Sunulan Basılmamış Bildiri Metni, ODTÜ, Ankara.
- Dursun, Ç. (2001). TV Haberlerinde İdeoloji, Ankara: İmge Kitabevi.
- Fiske, J. (1996). İletişim Çalışmalarına Giriş, Çev. Süleyman İrvan, Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- George, Alexander L. (2004). "Coercive Diplomacy ". The Use of Force: Military Power and International Politics, Robert Art and Waltz, Kenneth N. (Editors). 6th American edition. Boulder: Rowman & Littlefield Publishers.
- George, Alexander L. , Hall, David K, Simons, William E. (1971). "The Limits of Coercive Diplomacy: Laos, Cuba, Vietnam", Boston: Little Brown Company.
- Giddens, A. (1991). Four Theses on Ideology, in İdeogoliy and Power in the Age of Lenin in Ruins, (Ed)Arthur and Marilouise Kroker, New Word Perspective: Montreal.
- Hagmann, J. (2007) . "Coercion as a Toolfor Third PartyConflict Resolution: Roles, Modes, anduse", <http://fletcher.tufts.edu/research/2004/hagmann-jonas.pdf>
- İnal, A. (1994 - 1995). "Haber Metinlerine Eleştirel Bir Bakış: Temel Sorunlar ve Örnek Çalışmalar", A.Ü. İletişim Fak. Yıllık.
- Millas, H. (1998)."Ulusal Kimlikler, Türkler, Yunanlılar ve Edebiyat Metinleri", Defter, Sayı 32.
- Jakopsen, Peter Viggo. (1998.)."Western Use of Coercive Diplomasicy After the Cold War". New York : St. Martin 's Press.
- Taşdemir, F. (2006). Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi, Ankara: USAK Yayınları.
- Üşür, S. (1997). İdeolojinin Serüveni, İstanbul: İmge Kitabevi.
- Van Dijk, Teun A. (1988)."Semantics of a Press Panic: The Tamil Invasion. "European Journal of Communication.
- Van Dijk, T. (2003). Critical Discourse Analysis D. Schiffrin., D. Tannen & E. , H. Hamilton (Ed.), In the Handbook of Discourse Analysis. (352 - 372). Oxford: Blakwell Publishing.
- Gazeteler
- Hürriyet, 24.11.2015 - 03.12.2015
- Habertürk, 24.11.2015 - 03.12.2015
- Cumhuriyet, 24.11.2015 - 03.12.2015
- Sözcü, 24.11.2015 - 03.12.2015
- Zaman, 24.11.2015 - 03.12.2015
- Yeni Şafak, 24.11.2015 - 03.12.2015
- İnternet Siteleri
- https://ipfs.io/ipfs/.../wiki/Türkiye_gazetelerinin_listesi.html
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/>